

ODA ÇALIŞMALARIMIZ

TÜRKİYE HAYVANCILIĞI
VE
PROBLEMLERİ

Ziraat Mühendisleri Odası
T. M. M. O. Birliği

3

ODA ÇALIŞMALARIMIZ

TÜRKİYE HAYVANCILIĞI
VE
PROBLEMLERİ

Ziraat Mühendisleri Odası
T. M. M. O. Birliği

RAPORU HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. İbrahim Yarkin

Prof. Dr. Sedat Kansu

Prof. Dr. Orhan Düzgüneş

Prof. Dr. Macit Eker

Prof. Dr. Fethi Açıl

Doç. Dr. Remzi Akyıldız

Süreyya Çakıroğlu (D. Ü. Ç. Baş müşaviri)

Burhan Doruk (T. Süt Endüstrisi K. Gnl. Md.)

Muzaffer Denteş (Zr. İş. Gnl. Müdürlüğü Zootečni Şb. Md.)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sahife</u>
Önsöz	5
Genel Bölüm	7
Hayvancılığın ulusal ekonomideki ve ziraat işletmesindeki yeri ve önemi	7
I — Besin kaynağı olarak	7
II — Milli gelir kaynağı olarak	8
III — Döviz kaynağı olarak	10
IV — Başka ekonomi sektörlerini geliştirici olarak	11
A — Endüstriye ham madde sağlayarak	11
B — Yeni endüstriler geliştirerek	12
C — Taşıma ve ticaret sektörlerini geliştirerek	12
V — Hayvancılığın ziraat işletmelerindeki yeri	13
Özel Bölüm	15
Hayvansal Üretimi etkileyen faktörler	15
I — Ekonomik faktörler	15
A — Fiat	15
B — Maliyetin düşürülmesi	17
C — Aracılık ve değerlendirme (Kooperatifleşme)	20
D — Kredi	23
II — Teknik faktörler	25
A — Hayvanların beslenmeleri	25
1 — Mer'a problemimiz	25
2 — Mer'alarımızın ıslahı	27
3 — Sun'i mer'alar ve çayırlar	28
4 — Kesif yemler	29

5 — Yem maddelerinin muhafazası ve rasyonel yemleme	31
B — Bakım ve idare	34
C — Hayvanların sağlığını koruma	36
D — Hayvanlarımızın ıslahı	37
1 — Islahın önemi	37
2 — Yabancı ırkların saf olarak yetiştirilmesi ve çevirme	40
3 — Yabancı ırklardan faydalanma yolları	42
4 — Damızlık ithali	42
5 — Devlet hayvancılığı	44
6 — Sun'î tohumlama problemi	47
III — İdari faktörler (Organizasyon)	48
A — Özel yetiştirici organizasyonları	49
B — Devlet organizasyonu	50
1 — Araştırma	50
2 — Öğretim ve yayım	51
3 — Hayvan sağlığını koruma	53
4 — Resmî kurumlar	54
Özet ve sonuçlar	57
Literatür	63

Ö N S Ö Z

Memleketimiz hayvancılığının ekonomik ve teknik durumu ile problemleri ve bunların çözüm yolları üzerinde şimdiye kadar yerli ve yabancı mütehassıs kişiler ve meslek teşekkülleri tarafından bir çok raporlar hazırlanmış, ilmî eserler ve makaleler yayınlanmış, seminerler, açık oturumlar ve basın toplantıları tertiplenmiştir. 1924 - 1961 yılları arasında konu üzerinde 23 rapor hazırlanmıştır. (15). Ziraat ve Veteriner Fakülteleri ile diğer araştırma müesseselerinde yapılmış olup hayvancılığın muhtelif konularını inceleyen ihtisas, doktora ve Doçentlik tezleri ile diğer ilmî mesailerin sayısı 150 civarındadır. Bunlardan başka son 10 yıldır Veteriner hekimlik mesleğinin her yıl dönümüne günlük gazetelerde en az 4 - 5 makale yayınlanmakta, 1 - 2 radyo konuşması yapılmaktadır. Nihayet Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi de bir broşürle (17) konu üzerindeki Fakülte görüşünü kamu oyuna sunmuş bulunmaktadır.

Her ne kadar yukarıda sözü edilen çalışmalardan bir kısmı Odamızın üyeleri bulunan Ziraat Yüksek Mühendisleri tarafından yapılmış, bir kısmı da bunların yardımları ile meydana getirilmiş iseler de Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine bağlı bir ihtisas Odası olarak ziraatın en önemli kollarından biri olan hayvancılığımız üzerinde her hangi bir çalışma yapmak fırsatını bugüne kadar bulamadığımız üzüntü ile belirtmek isteriz. Bu def'a hayvanî istihsalin çeşitli konuları üzerinde uzun yıllar bilfiil çalışmış, fikir geliştirmiş ve savunmuş, böyle Tarım okullarında ve ziraat fakültelerinde zootekni dersleri okutmuş, kitap yazmış ve araştırma yapmış Ziraat Yüksek Mühendislerinden teşkil ettiğimiz bir komisyona memleketimiz hayvancılığının genel durumunu ve problemlerini inceletmiş bulunuyoruz.

Bu çalışmanın ilk amacı Türk toplumuna hayvancılığımızla ilgili gerçekleri açıklamaktır. Demokratik idare tarzını kabul etmiş toplumlarda kamu oyu en büyük otoritedir. Gerçeklerin bu otoriteye olduğu gibi anlatılması gerekir. Bu, memleket aydınlarının en önemli görevlerindedir. Bu yapılmadığı taktirde kamu oyu, memleket menfaatlerinden ziyade şahıs ve zümre menfaatlerine göre söz edenlerin gösterdikleri yönlere kayar. Memleketin bundan göreceği zararın en büyük mes'ulleri bildiklerini söylemeyen aydınlardır. Aynı olay başka başka kişiler tarafından başka başka sebeplere bağlanabilir. Fakat ana gaye kamu oyunu gerçeklere yöneltmek ise, bu başlıklar kısa zamanda, memlekete zarar vermeden ortadan kalkabilir. Olayın incelenmesinde kullanılan metodların ilmî olmaları halinde, esasen başka başka neticelere varma ihtimali de azdır. İşte, bu mesaiyi hazırlayanlar ve yayınlayanlar bu ilkeleri benimsemişlerdir.

Hayvancılığımızın gerçeklerini topluma anlatmaktan başka bu çalışmamızın bir amacı daha vardır ki o da beş yıllık plânda hayvanî istihsalimizin ön görüleni

seviyelere ulaşması, hatta geçmesi (ki bunu mümkün görüyoruz.) için ziraat teşkilatımıza düşecek ödevleri belirtmektir. Öteki bütün memleketlerde olduğu gibi, bizde de bu teşkilât, ziraat işletmelerinin daha fazla miktarda ve daha üstün kalitede tarımsal ürünler yetiştirerek ve bunları en uygun şekillerde pazarlayarak genel gelirlerini ve yaşama standartlarını yükseltmelerine yardımcı görevlidir. Bundaki başarısının en önemli şartı, işletmelerin her türlü Hayvansal ve bitkisel ürünleri yetiştirme imkânlarını ve vasıtalarını bir arada, toplu olarak ele alıp plânlamaktır. Zira tarımsal üretimin çeşitli kolları arasındaki ilgi organikidir. Bunlardan birinde, ve meselâ hayvansal üretimde, yapılacak bir değişme ötekilerinde de bazı değişmeleri gerektirir. Eğer bunlar zamanında ve işletmenin imkânlarına uygun bir şekilde yapılamazlarsa, işletme zarar eder. Bu sebeple, ziraat teşkilâtımızın, ziraat işletmelerinde sade bitkisel üretimle uğraşıp hayvansal üretimi kendi haline bırakması büyük bir hatadır, ve bu hata sade hayvansal üretim seviyemizin düşüklüğüne sebep olmakla kalmamış, aynı zamanda birçok bölgelerde ziraat işletmelerinin gelirlerinde beklenen ve mümkün olan artışları engellemiştir.

Ziraat Teşkilâtımızın bu hususta aynı Bakanlık bünyesindeki Orman teşkilâtını örnek alması beklenir. Bir orman işletmesi dahilindeki yolların yapımı, mer'aların islâhı ve işletilmesi, hatta orman içi köyler için meyveli ağaçların yetiştirilmesi gibi işler, işletmenin gelirini dolaylı olarak arttırdıkları gerekçesi ile, bir kül olarak mütalâa edilmekte ve orman teşkilâtı tarafından yürütülmektedir.

Bu görüşe uygun olarak memleketimiz hayvancılığının problemlerini daha çok ziraat ekonomisi ve ziraat işletmeciliği yönünden inceledik. Konu üzerinde daha önceden yapılmış yayınlardaki fikir ve tavsiyeleri, Ziraat işletmelerinde uygulanma yeteneklerine ve uygulandıklarında sağlayacakları faydalara göre tartıştık. Hayvansal üretimle ilgili denenmiş teknik ve ekonomik bilgiler hemen her konuda bize ışık tuttu. Böylece Türkiye ziraatının ve millî ekonomisinin geliştirilmesinde faydalanılabilecek bir eseri meydana getirmeğe çalıştık. Şimdi bir yurd görevi yapmış olmanın mutluluğunu duymaktayız.

21.1.1964

Yönetim Kurulu
ve
Hazırlayanlar

GENEL BÖLÜM

HAYVANCILIĞIN ULUSAL EKONOMİDEKİ VE ZİRAAT İŞLETMESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

I — BESİN KAYNAĞI OLARAK:

Bir memleket ekonomisinin gelişmesi, tâbii kaynaklarının zenginliği ve bu kaynakları kullanacak insanların bedenî ve fikrî çalışmalarındaki başarı ile orantılıdır. İnsanlardan beklenen başarı ise en önde beslenme durumu ile ilgilidir. Sağlık koruma ve eğitim gibi faktörler beslenme ile birlikte incelenmek zorundadırlar. Çünkü, sağlık koruma tedbirlerinin başında etkisiz beslenme gelir. Gereği gibi beslenmeyen insanların teknik ve bilhassa sosyal eğitiminden fazla bir şey beklenemez.

İnsan beslenmesi üzerinde yapılan araştırmalara göre, bedenen orta derecede çalışan bir insanın günde 105 gram proteine ihtiyacı vardır. Bunun 36-45 gramının hayvansal olması gerekmektedir. Fikir işi yapan insanlarda hayvansal protein ihtiyacı günde 75 grama çıkmaktadır. Memleketimizde insan başına ortalama sarfedilen hayvansal protein miktarı sadece 17 gramdır. (3) 1. Sayılı Tablo hayvansal yiyeceklerden insan başına düşen yıllık miktarlar bakımından memleketimizin öteki memleketler yanındaki durumunu aydınlatmak maksadile hazırlanmıştır.

Tablo: 1 — Türkiye’de ve diğer memleketlerde insan başına tüketilen hayvansal yiyecekler (yılıda kgr.) (FAO, 1960 - 1961)

Memleketler	Süt			
	Et	Yağ	Protein	Yumurta
A. B. Devletleri	96	8	9	19
Avusturya	57	7	—	8
Batı Almanya	60	6	7	13
Bulgaristan	38	—	4	6
B. Biritanya	76	8	7	15
Danimarka	68	9	9	11
Fransa	73	6	7	11
İspanya	21	2	3	8
İsrail	35	4	5	19
İtalya	28	4	4	9
Kanada	78	8	9	16
Yunanistan	23	5	5	6
Türkiye	13	3	4	2

Memleketimizde hayvansal besinlerin tüketimindeki düşüklüğe karşılık bitkisel besinlerden özellikle tahıl tüketimi bakımından çok fazla bir yükseklik göze çarpmaktadır. Çeşitli kaynaklara göre bu, nüfus başına yılda 220-300 Kg. arasındadır. İleri memleketlerde insan başına bu kadar tahıl 50-100 yıl evvel düşerdi. Şimdi bu miktar 75 Kg. kadardır. Memleketimizde sade tahılın sağladığı kalori insanın normal ihtiyacından fazladır. Beslemede ölçü yalnız kalori olsaydı, bu ölçüye göre memleketimizin en ileri seviyede bulunması gerekirdi. İleri memleketlerin tahıl üretimlerinde bir azalış olmadığı halde, bunların insan gıdası olarak kullanılma oranında görülen düşme, üretilen tahılın daha yüksek değerli hayvansal besinlere çevrilmesindedir. Kalabalık nüfuslu geri memleketlerde bitkisel ürünlerin miktarları insanların beslenmesi için lüzumlu olandan fazla bulunmadığından, hayvansal besin üretimine ayrılan kısım pek azdır. Memleketimizin henüz bu durumda olmadığı, hayvansal üretime ayrılması mümkün önemli miktarlarda bitkisel ürünlerin ve artıkların bulunduğu, bunların daha da arttırılabileceği ileride tartışılacaktır.

II — MİLLİ GELİR KAYNAĞI OLARAK:

Türkiyenin evcil hayvan popülasyonu bakımından dünya memleketleri arasındaki yeri, insan başına düşen hayvansal besinlerin miktarları bakı-

mından yerine bakarak çok ileridedir. 27,2 milyon baş kümes hayvanından başka 76,1 milyon baş evcil hayvanı bulunmaktadır. 2 Sayılı Tablo, en önemli evcil hayvanlardan sığır ve koyunun Türkiye'deki miktarları ile öteki bazı memleketlerdeki miktarlarını karşılaştırmak amacı ile hazırlanmıştır.

Tablo: 2 — Türkiye'de ve öteki bazı memleketlerde sığır ve koyun sayısı (1961) milyon baş

Memleketler	Sığır	Koyun
B. Almanya	12.867	1.035
B. Biritanya	11.936	28.967
Danimarka	3.593	0.047
Fransa	19.501	9.063
Hollanda	3.623	0.438
İtalya	9.845	8.231
İran	5.500	30.000
Yugoslavya	5.038	10.630
Yunanistan	1.074	9.348
Türkiye	12.435	34.463

Memleketimizde hayvan popülasyonunun yüksekliğine karşılık bunlardan elde edilen gelirin gerek mutlak ve gerek nisbî miktarı çok düşüktür. Yalnız bizdeki kadar sığır popülasyonundan Batı Almanya 20,072 milyon ton süt elde etmektedir. Bunun değeri kömür üretiminden elde ettiğinden daha yüksektir. Bizde koyun ve keçiler de sağıldıkları halde tüm süt üretimi en iyimser bir tahminle sadece 4 milyon ton kadardır. Yine Batı Almanya, bizim bütün hayvanlarımızdan ürettiğimiz etin 2.5 mislini yalnız sığırlarından üretmektedir. Bu karşılaştırmalar bizde hayvan başına et ve süt veriminin ne kadar düşük olduğunu açıkça göstermektedirler. 1957 tahminlerine göre bütün hayvansal ürünlerimiz ancak 4.1 milyar Türk lirası değerindedir ve 15,5 milyarlık tarım gelirinin %26,5 ini yapmaktadır. Bitkisel üretimin düşük olduğu yıllarda bu nisbet %37,9 a kadar yükselmiş ise de 9 yıllık ortalama %30,9 dur. 1958 istatistiklerine göre Batı Almanyada hayvansal ürünlerin değeri, bütün tarımsal ürünler değerinin %74 ünü yapmaktadır. Aynı nisbet B. Britanya'da %82, Belçika'da %74, Danimarka'da %87, Hollanda'da %77, Fransa'da %67, İtalya'da %48, Yunanistan'da %32'dir. Bu rakamlardan anlaşılmaktadır ki ekonomik ve

sosyal gelişmemize paralel olarak tarımsal ürünler içinde hayvansal ürünlerin payını arttırmak zorundayız. Bu, ileri memleketlerde olduğu gibi, bitkisel ürünlerin gittikçe artan bir kısmını, daha değerli olan tarımsal ürünlere çevirmek suretile gerçekleştirilebilir.

III — DÖVİZ KAYNAĞI OLARAK:

Çeşitli yıllarda çeşitli hayvan ve hayvan ürünleri ihracatımızı gösteren 3 sayılı tablodan anlaşılmaktadır ki, hayvan popülasyonumuza bakarak ihracat değerleri düşük ve aynı zamanda değişik seviyelerdedir.

Tablo: 3 — Çeşitli yıllarda hayvan ve hayvan ürünleri ihracatımız (*)

Maddeler	1948		1958		1960	
	Miktar Ton	Kıymet 1.000 TL.	Miktar Ton	Kıymet 1.000 TL.	Miktar Ton	Kıymet 1.000 TL.
(Baş olarak) Hayvanlar :	300.279	16.184	83.748	3.506	380.707	35.685
Siğir - Manda	17.258	6.115	1.437	339	8.792	2.559
Koyun - Keçi	283.021	10.069	82.311	3.167	372.115	33.126
Hayvanî Gıda Maddeleri :	16.805	25.184	8.937	6.901	11.873	17.426
Etler	93	244	2	5	15	97
Yumurta	9.112	14.246	39	54	1.494	2.815
Peynirler	1.747	4.295	—	—	135	196
Balıklar	5.853	6.399	8.896	6.842	10.229	14.318
Diğer Hayvanî Maddeler :	9.534	27.627	6.228	28.643	19.688	120.818
Yün	481	829	—	—	5.511	22.942
Keçi Kılı	374	796	407	1.054	490	1.669
Tiftik	1.963	4.191	3.351	20.014	4.629	46.603
Koza, İpek	189	669	—	—	1.005	13.067
Deri Yaş	172	576	1.230	3.030	1.408	7.798
Deri Kuru	5.399	14.956	1.113	2.966	5.403	18.556
Barsak	339	4.129	99	1.382	343	6.779
Balmumu	304	1.091	28	197	158	898
Hayvanî Yağlar	293	390	—	—	743	2.506
TOPLAM		68.995		39.050		173.929

İhraç edilen hayvansal ürünler arasında en önemli yeri yapağı ve tiftik işgal etmektedir. Fakat bunlar her yıl ithal ettiğimiz yapağıya ödenen 150-220 milyon lirayı dahi karşılamaktan çok uzaktadırlar. 34 milyon ko-

(*) Sünger ve Kürklü postlar hariç

yunu ve 6 milyon tiftik keçisi bulunan memleketimiz için acı olan bu durum şimdiye kadar ki bilgisiz ve organizasyonsuz çalışmaların sonucudur. Canlı hayvan hracatımızın son yıllarda gösterdiği gelişmeler memnuniyet vericidir. Bu halin devamı memlekette hayvansal üretimde de kalitenin konu olmasını sağlayacak ve böylece rasyonel hayvancılığın şartları gelişecektir. Canlı hayvan yerine kesilmiş hayvan ihraç etmenin çok defa büyük faydalar sağlayacağı muhakkaktır. İhraç edilen hayvan ürünleri arasından yumurtanın geri çekilişini durdurmak ve bir de tavuk etini bu listeyi takviye etmek üzere ileri sürmek zamanı gelmiştir. Canlı hayvan ihraç ettiğimiz memleketlere çeşitli süt mamüllerini de ihraç edebileceğimizi kuvvetle tahmin ediyor ve Avrupa memleketlerinin alışıktıkları peynir tiplerinin de memleketimizde imâl edilebileceğini mümkün görüyoruz.

Memleketimizde hayvansal ürünlerin üretim ve tüketim seviyesi düşük olduğu için bunların başka memleketlere satılması ilk bakışta uygun görülmeyebilir. Halbuki önceden bilmek gerekir ki, memlekette çok ve yüksek kalitede tarımsal istihsal yapmanın şartlarını yaratmak zorundayız. İhraç bizce, bu şartların başında gelir. Diğer taraftan hiç bir ekonomik konu tek başına ele alınamaz. Ulusal ekonomi organik bir bütündür. Bunun tüm olarak gelişmesini sağlayacak her tedbir teşvik edilmelidir. Hayvansal ürünler ihracatımızın artırılması bu bakımdan da önemlidir.

IV — BAŞKA EKONOMİ SEKTÖRLERİNİ GELİŞTİRİCİ OLARAK:

A. Endüstriye ham medde sağlayarak: Hemen bütün hayvansal ürünler bir takım muamelelere tâbi tutularak sarfedilebilecek veya kullanılabilir duruma getirilirler. Bu muameleler sosyal ve ekonomik seviyeleri geri olan toplumlarda aile işletmelerinde yapılan basit el işleri karakterinde oldukları halde, seviyeleri ileri olan toplumlarda bu muameleler için endüstri karakterinde işletmeler kurulmuşlardır. Memleketimizde bazı hayvan mahsulleri için iyi gelişmiş endüstriler mevcut olduğu halde, bazıları, genel olarak halâ aile işletmelerinde en iptidai tarzlarda işlenmektedirler. Memleketimiz endüstrisinin geliştirilmesinde esas itibarile yerli ham maddelerin işlenmesi politikasının samimiyetle uygulanması halinde hayvancılık, tahminlerimize göre, şimdikinin en az üç misli kapasitede bir endüstri sektörünü besleyebilecektir. Hayvansal ürünler arasında değerce en büyük yeri kaplayan sütun halen ancak dörtte biri, o da endüstri karakterinde olmayan imalâthanelerde işlenmektedir. Et endüstrisi olarak sayıca sınırlı, tesislerce eksik ve sağlık şartlarınca geri pastırma ve sucuk imalâthanelerinden başkalarını bilemiyoruz. Büyük yatırımlarla kurulan et kombinaları halen birer mezbaha vazifesi görmektedirler. Çeşitli kolları

ile tam ve gerçek birer et endüstrisi halinde kurulan bu kombinaların kurulma amaçlarına uygun bir şekilde ve kapasitede çalıştırılmaları sade memleket hayvancılığının gelişmesine yardım bakımından değil, memleketin bir çok mamül maddeleri olan ihtiyaçlarını karşılamak ve belki de bir kısım döviz sağlamak bakımından da lüzumlu ve zaruridir. Mevcut dört kombinanın tam kapasite ile çalıştırılması halinde dahi, geri kalan ham madde bir o kadar daha kombinayı besliyebilecek durumdadır. Deri endüstrimiz de kalite ve kapasite bakımından gereği kadar gelişmiş sayılamaz. Memleketin hemen her yerinde mahalli bir çok deri imalâthanelelerinin ve Sümerbank deri endüstrisinin mevcudiyetine rağmen 1960 yılında 1408 ton yaş deri, 5403 ton kuru deri ham olarak ihraç edilmiştir. Yünlü dokuma endüstrimiz iş sayısı bakımından yüksek bir kapasite göstermekte ise de yerli yapağı istihsalimizin yarısından azını, tiftik istihsalimizin de ancak onda birini işleyebilmektedir.

Hayvansal ürünlerimizi işleyen endüstrinin gelişmesini teşvik edici tedbirlerin önemi, bir yandan ulusal gelirden önemli değer artışları sağlanması ve işsizlik probleminin geniş çapta yardım etmesi, öte yandan da hayvansal ürünlerin kalitece artırılması yönlerinden çok büyüktür.

B. Yeni endüstriler geliştirerek: Memlekette hayvansal üretime verilen önemle orantılı olarak istihsal masraflarını azaltıcı, istihsalde artışlar sağlayıcı ve sağlık koruyucu makina, ekipman, yem ve diğer maddelerin imâl eden endüstriler de kurulup geliştirilir. Amerika Birleşik Devletlerinde yalnızca hayvan yemi endüstrisi bütün endüstri kolları arasında dokuzuncu yeri işgal eder. Kuluçka makinaları, ana makinaları kümes ekipmanları, tavuk yemleri, antibiyotikler, vitaminler vesaire için çok çeşitli endüstri kolları hep tavukçuluk ile kurulmuş ve gelişmişlerdir. Memleketimizde de hayvancılığın gelişmesi ile bu tip endüstrinin gelişeceği muhakkaktır. Bu yönde ilk adımlar esasen atılmış, bazı yerli kuluçka ve ana makinaları atölyeleri, yem ve ilâç endüstrileri kurulmuş bulunmaktadır.

C. Taşıma ve ticaret sektörlerini geliştirerek: Ziraat işletmelerinde üretilen hayvansal ürünlerin çok küçük bir kısmı işletme içinde kalır, sarfedilir, öteki büyük kısmı satılır. Ziraat işletmesinden bu ürünleri kullananlara kadar çeşitli safhalar geçer. Her safha bir ticaret konusudur. Çeşitli hayvansal ürünlerin bir yerden bir yere taşınmaları ekseriya özel taşıma sistemleri gerektirir. Memleketimizde canlı hayvanların taşınmalarında sürekle yerine artık motorlu vasıtaların sık sık kullanılmakta olduklarını görmekteyiz. Et, süt ve mamülleri için de uygun taşıma vasıtalarının kullanılmasında gerekli gelişmeler bir yandan bu ürünlerin üretim yerlerinden tüketim yerlerine kolaylıkla, bozulmadan ve ucuz olarak ta-

şinmaları suretile tüketimi, dolayısıyla üretimi kamçılacak, öte yandan da yeni iş sahaları açacaktır.

V — HAYVANCILIGIN ZIRAAT İŞLETMELERİNDEKİ YERİ:

Hayvansal üretim ziraat işletmelerindeki üretim faaliyetlerinden biridir. İçinde buldukları veya sahip oldukları tabii, sosyal, teknik ve ekonomik şartlara göre bu işletmeler umumî gelirlerinin %0 dan %100'e kadar değişen kısımlarını hayvansal üretimden sağlarlar. Ekstrem durumlardaki işletmeler nadirdirler. Üretimde ihtisaslaşmanın geniş ölçüde yer bulduğu memleketlerde bile ziraat işletmelerinin çok büyük bir kısmı hayvancılıktan tamamen vazgeçememişler ihtisaslaştıkları bir veya iki bitki yetiştiriciliği yanında az veya çok hayvancılığa da yer vermişlerdir. Bu durum memleketimizdeki ziraat işletmeleri için çok daha karakteristiktir. Tarımsal üretim yapan işletmelerin %60 dan fazlasında hayvan yetiştirilmektedir (yalnız iş hayvanı olan işletmeler hariç). Bunun başlıca sebepleri aşağıda sıralanmıştır.

1 — İklim ve iktisat şartlarındaki değişmeler sebebiyle bitkisel üretimin hemen daima karşı karşıya bulunduğu rizikoya karşı işletmeler hayvansal üretimi bir sigorta olarak görmektedirler.

2 — Hayvanlar işletmenin sıkışık zamanlarında derhal ve kolaylıkla paraya çevrilebilmektedirler.

3 — Bazı hayvansal ürünler işletmeye devamlı para sağlarlar. Böylece işletme öteki ihtiyaçlarını borca girmeden karşılama imkânını bulur.

4 — Memleketimizde tarım işletmelerinin %85'i ekonomik olarak traktör kullanacak büyüklükte değildir. Bunlar iş gücü olarak hayvandan faydalanmak zorundadırlar. İş hayvanlarını işletme içinde yetiştirmek, gerektiğinde satın almaktan ekseriya daha ucuzdur.

5 — İşletmede elde edilen bazı bitkisel artıkları (anız, sap, saman, selektör artığı vesaire) veya ziraat sanatları artıklarını (kepek, yağlı küspeler, yayık altı vesaire) çok kere pazara götürüp satmak güçtür veya bunların hayvanlara yedirilerek daha yüksek değerli ürünlere çevrilmesi işletme için daha kazançlıdır.

6 — Tarla arazisinden daha iyi faydalanmak için ve sulu ziraatin gerektirdiği rotasyon sistemini uygulayan işletmeler, bu sistemde hayvan yemi olarak kullanılacak baklagillere ve çapa bitkilerine yer vermek zorundadırlar. Bunların işletme içinde hayvansal ürünlere çevrilmeleri ile umumi gelir daha da artırılabilir. Son zamanlara kadar monokül-

tür ziraat sistemi uygulayan bölgelerimizde (meselâ Çukurovada) artık rotasyona geçildiği ve bunda hayvan yemlerine geniş çapta yer verildiği, dolayısıyla de hayvancılık kolunun işletme içinde kurulup geliştiği memnurlukla gözlenmektedir.

7 — Tarım işletmelerinde hayvan gübresi büyük bir önem taşır. Bahçe ziraatı yapan işletmeler bu bakımdan başta gelirler. Bunların çoğu birinci derecede gübre için hayvan beslerler. Belirli bir sahadan elde edilen bitkisel ürünlerin miktarını arttırmada gübreleme en etkili bir faktördür. Hayvan gübresi bitkiye besin sağlamakla kalmayıp aynı zamanda toprağı lüzumlu organik maddeleri verdiği, toprağın yaşarlığını sağladığı ve fiziksel strüktürünü iyileştirdiği için daima lüzumludur.

8 — İşletme içinde tarla olmağa elverişsiz, arızalı, zayıf topraklı ve çok kere uzak mesafelerde bulunan araziler ancak hayvan mer'ası olarak değerlendirilebilirler. Memleketimizde köy içinde yaşayan herkes köy mer'asından faydalanma hakkına sahiptir. Hayvanı olmayan bu haktan başka bir şekilde faydalanamayacağı için işletmeler hayvan beslemeye ve hatta sahip olduğu hayvanların sayısını arttırmağa büyük bir eğilim gösterirler.

9 — Hayvancılık tarla işlerinde çalışamayacak derecede yaşlı veya genç kimselere işlerini kıymetlendirme imkânı sağladığı gibi, devamlı iş sarfını gerektirdiğinden tarım işletmelerindeki mevsime bağılı işsizliğe karşı önemli bir tedbirdir.

Bütün bu durumlar tarım işletmelerinin pek çoğunda bitkisel üretim yanında az veya çok geniş çapta hayvansal üretimi lüzumlu kılmaktadır. Bunlar için en önemli problem bitkisel üretimle hayvansal üretimi işletmenin umumî gelirini arttıracak şekilde düzenlemektir ki bu da, iki üretim kolu arasındaki ilgilerin çok iyi kavranması ile mümkündür.

Beş yıllık plânda hayvancı işletmelerin kurulmasını sağlayacak tedbirler tavsiye edilmektedir. Bundan maksadın, bütün bitkisel ürünlerini hayvansal üretimde kullanacak, gelirini tüm olarak hayvan ve hayvansal ürünler satışından sağlayacak işletmeler olması gerekir. Yoksa bütün yem maddelerini satın alarak sağlayan, bunları ahırda baktığı hayvanlarına yedirerek hayvansal ürünlere çeviren işletmeler memleket hayvancılığının gelişmesinde söze değer roller oynayamazlar. Daha ziyade büyük şehirler civarında kurulan bu tip işletmeler, istihali daima pahalıya mal ettiklerinden, diğer memleketlerde yavaş yavaş kaybolmakta ve yerlerini şehirlerden daha uzaklarda, fakat yem maddelerinin hemen tümünü biz-zat yetiştiren, mer'alanma imkânı ve genç hayvanların büyütülmesine el-

verişli şartları bulunan işletmelere terk etmektedirler. Memleketimizde bu tip işletmeler için elverişli şartlar yavaş yavaş gelişmektedirler. Fakat memleket çapında özlenen hayvansal üretim seviyelerine ulaşmada umumî gelirlerinin daha az kısımlarını hayvancılıktan sağlayan ve büyük çoğunluğu teşkil eden öteki işletmelerin daima daha büyük roller oynayacaklarını unutmamalıdır. Bu sebeple hayvansal üretimi artırma problemi daima ziraat işletmelerinin umumî gelirlerini artırma problemi ile birlikte incelemek ve izlemek zorunluğudur. Herhangi bir ziraat işletmesinde herhangi bir hayvansal üretim, herhangi bir kapasitede yapıldığı zaman umumî geliri, başka alternatiflere nazaran daha fazla arttıracaksa, o işletme, nerede olursa olsun, o tipte ve o kapasitede bir hayvansal üretim yapmalı ve buna teşvik edilmelidir. Görülüyor ki konu her şeyden önce bir ziraat ekonomisi ve işletmecilik konusudur.

Ö Z E L B Ö L Ü M

HAYVANSAL ÜRETİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

I — EKONOMİK FAKTÖRLER:

A. FIAT:

Hayvansal üretimi etkileyen ekonomik faktörler arasında fiat başta gelir. Memleketimizde hayvansal ürünler fiatlarının üretimi teşvik edici olmadığı; fiat, normal olarak, arz ve talebe göre teşekkül edeceği yerde, belediyelerin nark koymak suretile sun'î fiat yaratıkları ve bunu yaparlarken maliyeti dahi doğru olarak incelemedikleri bir gerçektir. 1960 yılı fiatlarına göre ortalama canlı sığır fiatı, ortalama buğday fiatının Türkiye'de 3 misli (Karsta 2 misli), Belçika'da ve İtalya'da 5 misli, Amerika Birleşik Devletlerinde 7 misli, Kanada'da 10 mislidir. Üstelik adı geçen yabancı memleketlerdeki hayvanlar bir kilogram canlı ağırlık için bizim hayvanlarımıza bakarak çok daha az dane yem sarfederler. Buna göre, memleketimizde, ortalama olarak, et üretiminde dane yem kullanmak ekonomik değildir. Böyle olunca da kaliteli et üretimi beklenemez.

Belediyeler, çokluk politik sebeplerle, nark fiatlarını tüketici şehir toplumunu düşünerek tesbit etmektedirler. Narhın kaldırılması ile fiatlarda bir yükselme olabilir. Fakat bu, üretimi teşvik ederek tüketim gücünün üstüne çıkarabilir. O zaman fiatlar eski seviyesine kadar hatta daha aşağıya düşebilir. Bundan tüketiciden çok üretici zarar görür. Üreticinin zarar görmesi amacımız olan daha fazla üretimi imkânsız kılar. Bu genel kurala rağmen narhın kaldırılması fikrini desteklememiz, aşağıdaki tah-

minin isabetine inanışımızdandır. Narhın kaldırılması daha çok yüksek kaliteli hayvansal ürünlerin üretimine olumlu etki yapacaktır. Başka bir deyimle, narhın kalkmasından çokluk yüksek kaliteli hayvansal üretim yapanlar faydalanacaklardır. Çünkü bu tip hayvansal ürünlere iç ve dış talep, yakın bir zamanda aşılabilecek seviyenin üstündedir. Üretimde kalitenin dikkate alınması, dolaylı olarak, kantiteyi de arttırır ve millî ekonominin şimdiye kadar (Hayvan başına mümkün olandan daha azını almak suretile) maruz kaldığı zararları önler. Bunun önleyeceğini tahmin ettiğimiz bir zarar da küspe ve kepek ihracından yapmakta olduğumuz zarardır. Yüksek kaliteli hayvansal ürünler için uygun şartlar belirince bu yem maddelerinin yurd içinde daha değerli hayvansal ürünlere çevrilmele-ri mümkün olacak ve bunların ihracından, şimdikine nazaran çok daha yüksek miktarda millî gelir ve döviz sağlanabilecektir.

Narhın kalkması, düşük kaliteli ürünlerin fiyatlarında fazla ve devamlı bir yükseltme yaratmaz veya yaratmamalıdır. Başlangıçta olacak ufak fiyat artışları çokluk sun'idir. Üreticinin buna kanmamasını öğretim yolu ile sağlamalıdır. Öte taraftan, kaliteli üretime geçildiğinde düşük kaliteli bir çok ürün artık işe yaramaz diye, pazara arzedilecektir.

Ancak, narhın kalkması ile, gerçekleşeceğini beklediğimiz yüksek kaliteli üretimin hiç olmazsa baltalanmaması için devlet ve belediyelerce bazı tedbirlerin alınmasını gerekli buluyoruz. Bundan maksadımız, düşük kaliteli ürünlerin de yüksek kaliteli diye satılmalarının önlenmesidir. Bunun sağlanabilmesi için en verimli tedbir standardizasyondur. Memleketimizde koyunların hemen tümü, sığırların takriben %90'ı verebilecekleri et miktar ve kalitesine göre fiyatlandırıldıklarından evvelâ etin standartlara göre satışına başlanmasını lüzumlu görmekteyiz. Etin standardizasyonunda çeşitli faktörler rol oynarlar. Başlangıçta bunlardan sade tür (sığır, koyun, keçi, manda), cinsiyet (Dişi, erkek, burulmuş), yaş (süt danası, dana, bir yaşlı, iki yaşlı, yaşlı, kart) ve besi durumu (ekstra, birinci ikinci, kıymalık gibi) faktörlerini ele almak ve bunlara göre belirtilecek standartları mezbahada kesilmiş gövdelere damgalamak, uygulaması ve sonradan kontrolü en kolay ve en verimli yoldur. Şehir içindeki kasapların satacakları etin standardına göre sınıflandırılmaları ve ona göre ruhsat almaları da amaca ulaşmada büyük çapta yardım eder. Bu lokantalarda, berberlerde uygulanmakta olan sistemdir. Ancak burada fiyatlar tamamen kasap tarafından serbest olarak tesbit edilecektir. Kasap isterse çeşitli nahiyelelere ayrı fiyatlar koyabilir. Fakat her hal ve kârda fiyatlar malın üzerine konacak etiketlerle açık bir şekilde belirtilmiş olmalıdır.

Bütün ileri memleketlerde uzun yıllardır uygulanan bu sistemin zorlukları görüldüğü kadar büyük değildir. Esas iş, eğitime ve dürüst bir kontrole dayanmaktadır. Mezbahada gövdeyi değerlendirecek eksperlerin yetiştirilmeleri kolaydır. 2-3 aylık bir kurs bu iş için yetebilir. Verilen standarda mal sahibinin itiraz hakkı tanınırsa iş daha dikkatlice yürütülür. Belediye kontrolleri artık narha değil, bundan daha önemli olan hususlara, kalite ve etiket kontroluna yönelecektir.

Narhın kalkması ile fiatın serbest olarak arz ve talebe göre teşekkülü, er veya geç daha iyisini daha ucuza yetiştirme yönünde bir rekabet doğuracaktır. Üreticinin buna göre uyarılması ve eğitimi de ziraat teşkilâtımızın ödevleri arasındadır. Aşağıdaki bahiste bu hususla ilgili konular belirtilmişlerdir.

B. MALİYETİN DÜŞÜRÜLMESİ:

Bu günkü teknik bilgiler ve vasıtalarla istenen her yerde istenen her ürün yetiştirilebildiği halde, belirli mahsullerin belirli bölgelerde belirli işletmeler tarafından yetiştirilmesi yoluna gidilmektedir. Zira ancak bu suretle üretim en ucuz ve kaliteli olarak yapılabilen, ürünler en ucuz olarak satılabilmektedirler. Meselâ Doğu Anadoludaki bir ziraat işletmesinde turfanda domates üretimi maliyeti, Güney bölgelerimizdeki bir ziraat işletmesinde üretim ve Doğu Anadoluya taşıma masraflarından çok daha yüksektir. Çeşitli hayvan ürünleri bakımından da durum aynıdır. Memleketimizin her yerinde her türlü hayvan ürünü aynı maliyetle yetiştirilemez. O halde memleket hayvancılığını geliştirme faaliyetlerine evvelâ hangi bölgelerimizde, hangi ziraat işletmelerinin hangi hayvan mahsullerini en düşük maliyetle yetiştirebileceklerini tesbitle başlamak, sonra da bu işletmeleri o ürünleri uygun kapasitelerde ve sistemlerde yetiştirmelerini teşvik edici tedbirleri uygulamak gerekir. Bununla bölge plânlaması lüzumuna inandığımızı belirtmek istiyoruz. Ancak, bölge üretim plânlarında üzerinde durulacak ürünleri tesbit ve tahdit ederken bölgenin ve bölgedeki ziraat işletmelerinin özelliklerine ve taşıma imkânlarına göre hareket edilmesi gerekir. Meselâ Doğu Anadoluda hemen bütün ziraat işletmelerinin bütün isitihsal vasıtalarını (arazi, iş gücü ve sermayelerini) hemen sade hayvansal üretimde kullanmaları mümkün ve faydalı görüldüğü halde, diğer bölgelerimizdeki işletmelerin hepsi için bu varit olamaz. Buralarda hangi işletmelerin hangi hayvan mahsullerini hangi kapasitelerde yetiştirebileceklerini ayrı ayrı tesbit etmek gerekir.

Bu iş güçtür. Fakat bununla sade hayvansal üretim değil, diğer bütün tarımsal üretimler işletme seviyesinde plânlanmış olacaktır ki Ziraat

Teşkilâtımızın başarısı bizce buna bağlıdır. Öteki taraftan, bu konu üzerinde çalışmalar ilerledikçe, işleri kolaylaştırıcı genel formüller de, bulunabilir.

Bu yönde çalışırken özellikle damızlık hayvan yetiştirmeğe uygun işletmelerin tesbitine ve bunların o yolda teşvikine önem vermelidir. İlerde açıklanacağı üzere, memleketimizin yüksek değerde damızlık hayvan ihtiyacı Devlet müesseseleri tarafından karşılanamamakta ve buna imkân da görülememektedir. Bu sebeple, öteki memleketler olduğu gibi, bizde de damızlık yetiştiren özel işletmelere büyük çapta ihtiyaç vardır. Ziraatımız için karakteristik olan küçük işletmeler damızlık yetiştiriciliği için uygun şartlara sahip değildirler. Büyük işletmeler de hayvansal üretimden ziyade bitkisel üretime önem vermektedirler. Bu sebeple daha çok orta işletmeler üzerinde durmak gerekir. Küçük işletmelerin imkânlarını dernekler ve kooperatifler halinde birleştirmek suretile de onları damızlık yetiştirebilecek duruma getirmek mümkündür. Aynı çalışmalarını, küçük işletmelerde zorlukla yapılan veya yapılamayan kuzu ve buzağı büyütme işlerini organize etmek için de yapmak, memleket hayvancılığına büyük değerler kazandıracaktır.

İşletmelerde yetiştirilecek hayvanların türleri ve ırkları da maliyete etki yapar. Şimdiye kadar memleketin hemen her tarafında aynı ırktan sığır, aynı ırktan koyun yetiştirmeye çalışılmıştır. Hemen her vilâyetimize Montafon dedikleri Esmer, Sığır boğaları yollanmış; batı Orta ve Doğu Anadolu'da, hatta Trakya'da Alman Et-Yapağı Merinosunun yetiştirilmesi istenmiştir. Tabii bu çalışmalar her yerde aynı derecede başarılı olamamış, hatta bazı bölgelerde zararlı sonuçlar vermiştir. Memleketimizin her bölgesinde ve bir bölgenin her işletmesinde aynı ırktan sığırın ve aynı ırktan koyunun başarı ile, verimli bir şekilde yetiştirilebileceğini kabul etmek, ancak ve ancak genel biyoloji ve genetik bilgilerinden mahrum olanlar için mümkündür. Tabii ve iktisadî şartları bölgeden bölgeye ve aynı bölge içinde işletmeden işletmeye bizimki kadar değişiklik göstermiyen memleketlerde bile çok çeşitli sığır ve koyun ırklarının yetiştirilmekte olması, en basit ve ilkel bir zootekni kaidesinin tatbikatından başka bir şey değildir. Eğer memleketimizin bütün bölgelerinde ve işletmelerinde en iyi, en verimli ve rasyonel bir tek sığır ırkı ve bir tek koyun ırkı gerçekten mevcut ise, dünya üzerinde bu kadar çeşitli ırkların yetiştirilmelerine, bunlara daima yenilerinin eklenmesi için yapılmakta olan çalışmalara lüzum kalmaz. Veteriner hekimlik öğretiminin 121 inci yıl dönümü münasebetile 21 Aralık 1963 Cumartesi akşamı Ankara Radyosundan yayınlanan bir açık oturumda, Düzce'de Veteriner teşkilâtının önderliği ile halk ta-

rafından yetiştirilen esmer sığır melezlerinin, yüksek süt verimleri değerdendirilemediği için, işletmeler kâr sağlayamadıkları ve bu yüzden Esmer Sığır yetiştiriciliğinden vazgeçilmek üzere olduğu belirtilmiştir. Bu durum, asıl, önceden hiçbir etüd yapılmadan ve gerekli şartlar yaratılmadan memleketin her yerinde esmer sığır yetiştirmeğe teşebbüs etmenin ne kadar zararlı sonuçlar verdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bundan başka, şimdiye kadar bütün ziraat işletmelerinin hayvan yetiştirmeleri ve hayvan yetiştirenlerin bu sahadaki faaliyetlerini arttırmaları hiç bir etüde dayanmadan tavsiye edilegelmiştir. Halbuki asıl olan teker teker ziraat işletmelerinin umumi gelirlerini şimdikine nazaran arttırmaktır. Yoksa hayvan yetiştirmeleri değildir. Bazı işletmelerin hiç hayvana sahip olmamaları dâhi gerekebilir. Bir işletme için ana istihsal kolunun sebze olması mümkün ve uygun olduğu halde, diğer bir işletme için sebze yetiştiriciliği belki sade zati ihtiyaçları karşılayacak kadar yapılabilir. Bazılarında ise hiç yapılmaz. Hayvanî istihsal için de durum tamamen bunun gibidir. Hayvansal üretime uygun işletmelerin hayvan kapasitelerini doğru olarak tesbit etmek te en az yukarda söylenen durum kadar önemlidir. 15 inek yetiştirmeye elverişli bir işletmede 20 veya 10 inek tutulduğunda umumi gelirdede mümkün olan artış sağlanamaz.

Görülüyor ki en önemli konular teker teker ziraat işletmelerinin ele alınmaları ve işletmecilik yönünden incelenmeleri ile arzulanan şekilde çözümlenebilirler. Hayvansal üretim konusu ne basit bir teknikten, nede veteriner hekimlikten ibarettir.

Hayvansal üretim yapanların veya bunlara yardım etmekle görevli teşkilât elemanlarının teknik hayvan yetiştirme, besleme, bakım ve idare bilgilerinin istihsal maliyetini daima minimumda tutacak derecede gelişmiş olması da maliyetin düşürülmesinde önemli bir unsurdur. Memleketimizde bu bilgiler henüz bu seviyenin çok altındadır. Çeşitli hayvan yetiştirme, bakım idare usulleri vardır. Hayvanların besin maddeleri ihtiyaçları da yine çok çeşitli yemlerle ve usullerle karşılanabilmektedir. Hayvan yetiştiren ziraat işletmelerinin hepsi için aynı yetiştirme, besleme, bakım ve idare usulleri tavsiye edilemez. Mevcut şart ve imkânlarla göre en iktisadî usulü bulmak lâzımdır ki bu da ancak özel olarak zootekni eğitimi görmüş elemanlar tarafından yapılabilir.

Diğer taraftan, bu elemanların konu üzerinde araştırmalar yapan müesseseler tarafından devamlı desteklenmeleri gerekir. İtirak etmek lâzımdır ki memleketimizde hangi şartlarda hangi yetiştirme, yemleme bakım ve idare usullerinin en ucuz hayvansal üretime uygun oldukları üzerinde araş-

tırmalar yapılmamıştır. Hayvan yetiştirme müesseselerimiz hemen bütün faaliyetlerini damızlık hayvan yetiştirmeye yöneltmişlerdir. Halbuki hayvanların rasyonel beslenmeleri, bakım ve idareleri ile sağlanacak verim artışı çok daha kısa bir zamanda ve çok daha yüksek bir seviyede olacak, dolayısıyla istihsal maliyeti düşecektir. Son yılda Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne, hayvan yemi - çayır ve mer'a Tohum Üretme müesseselerinde geliştirilen zootekni şubelerinin daha çok bu konular üzerinde araştırmalar yapacaklarını memnunlukla öğrenmiş bulunuyoruz. Mevcut hara, inekhane ve Devlet Üretme Çiftliklerinde de bu yönlere ki çalışmalara yer verilmesini önemle tavsiyeye değer bulmaktayız.

C. ARACILIK VE DEĞERLENDİRME (Kooperatifleşme) :

Bir çok hayvan ürünlerine müstehlikin ödediği fiatlar maliyeti karşılayacak seviyededirler. Ancak müstahsil, bu fiatların bazı hallerde sadece %25 ini alabilmekte, gerisi sayısı 9-10'u bulan aracılar da kalmaktadır. Bu şartlarda hayvan mahsulleri fiatları çokluk müstahsil tarafından değil, aracı tarafından tâyin edilirler. Şöyleki :

a) Aracılar ziraat işletmelerinin belirli zamanlardaki para ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu durum ziraat işletmelerinin elde ettikleri hayvan ürünleri fiatlarına hakim olmalarını, hatta bu hususta her hangi bir teklif yapmalarını engellemektedir. Fiat doğrudan doğruya aracı tarafından tesbit edilmektedir.

b) Hayvansal üretim yapan ziraat işletmeleri çokluk küçüktürler. Ürünlerini pazara götürmeden, köyleri dolayan toplayıcılara satmak onlara daha kolay gelir. Bu takdirde de fiyat yine aracı tarafından tâyin edilir.

c) Köylü uzun mesafeler geçerek mahalli pazarlara götürdüğü ürünlerini iyi fiyat bulamadığı zaman tekrar köye döndürmektense bulduğu fiata satmak yolunu tercih eder. Mahalli pazarlarda belirli ürünlerin alıcıları belirli kimselerdir. Ve bunlar arasında rekabetten ziyade anlaşma olduğundan fiyat yine bunlar tarafından tâyin edilir.

d) Küçük ziraat işletmeleri ürünlerini derhal paraya çevirmek zorundadırlar. Fiatların en uygun olduğu devreyi bekleme güçleri yoktur. Bu durum, belirli zamanlarda talebin çok üstünde bir arza, dolayısıyla fiyat düşmesine sebep olmakta ve parası olan aracıların işine yaramaktadır.

e) Memlekette köylüyü çeşitli tarımsal ürünlerin fiyat değişmelerinden devamlı haberdar edecek bir teşkilât yoktur.

Hayvansal ürünler çokluk elde edildikleri şekilde müstehlike arz edilmezler. Pazarlama ve değerlendirme denen bir takım ameliyelerden geçmek zorundadırlar. Bu ameliyeler alıcının, toplumun seviyesine göre basit veya çok komplike olabilirler. Standardizasyon, ambalâj, ambarlama, pazar yollama, reklâm ve satış teşkilâtı gibi pazarlama işlerini umumiyetle az miktarlarda hayvansal ürün yetiştiren işletmelerin tek başlarına yapmalarına imkân yoktur. Kültür seviyesi henüz fazla yükselmemiş olduğu ve belediyelerce gerekli sağlık tedbirleri alınmamış bulunduğu için, şehirler civarındaki müstahsilin bir çok hayvansal yiyecek maddelerini yukarıda saydığımız ameliyelere tâbi tutmadan doğrudan doğruya müstehlike satabildiklerini ve böylece müstehlik fiyatının hemen tamamını elde edebildiklerini görmekteyiz. Bu tip işletmelerin durumdan memnun oldukları da bir gerçektir. Fakat bunların sayıları ve istihşalleri memleket çapında önemsizdir. Üstelik gelişen kültür seviyesine ve sağlık koruma tedbirlerine karşı bunlarda biraz ilerde belirteceğimiz bir çalışma tarzına ve organizasyonuna er veya geç ihtiyaç duyacaklardır.

Memleketimizde üretilen sütün %80'den fazla bir kısmının süt mamûlleri şeklinde istihlâk edildiği bilinmektedir. Taze veya pastörize süt istihlâkinin mahdut oluşu ve bilhassa üretilen sütün çok büyük bir kısmının taze süt istihlâk merkezlerinden uzakta bulunuşu, bunları daha dayanıklı mamûllere (yoğurda, yağa ve peynire) çevirmeyi gerektirmektedir. Bu, sütün değerlendirilmesidir. Memleketimizde kontrol edilebilir irili ufaklı her çeşit süt işleme müesseselerinin sayısı 1863 olup bunların işledikleri süt miktarı 700 000 ton olarak tahmin edilmektedir. Bu, üretilen sütün takriben beşte biri, işletme dışında satılan sütün ise üçte biridir. Aracıların işledikleri bu sütler müstahsilden yukarıda açıklanan şekillerde satın alınırlar, dolayısıyla müstahsil için önemli bir değerlendirme sayılamazlar. Geri kalan sütler işletme içinde mahalli mamûller haline getirilerek satılırlar. Sütü bu gibi mamûllere çevirmekle de beklenen değer artışı sağlanamaz. Zira bu mamûller ekseriya çok kötü kalitededirler.

Bütün bu durumların müstahsilin lehine çevrilebilmesi bizce ancak kooperatifleşme ile mümkündür. Öteki memleketlerde, özellikle hayvan ürünleri istihşali kooperatiflerin gelişmeleri ile arttırılabılmıştır. Bugün hayvancılığı ileri küçük ziraat işletmelerinden kurulu ekonomilerde kooperatifler en önemli unsurdurlar. Memleketimizde de kooperatiflerin tarımsal kalkınmamızda, hele hayvansal ürünlerimizin arttırılmasında büyük rolleri olacağı herkes tarafından kabul edilmiş, beş yıllık plânda tarım sektöründen beklenenlerin tahakkukunda kooperatifler en önemli tedbir olarak belirtilmiştir. Anayasamız da hükümetleri kooperatifçiliğin geliştirmesi için teşvik eder.

rilmesi ile görevlendirmiştir. Ancak memleket şartlarında bunun nasıl gerçekleşeceği üzerinde şimdiye kadar durulmamıştır.

Memleketimizde kooperatifçilik, şimdiye kadarki uygulama hataları yüzünden, maalesef kötü bir nam kazanmıştır. Kooperatiflerin kurulmasında görevli teşkilâtın hükümet denetçisi olarak çalışacak elemanları ve özellikle kooperatiflere üye olacakları konunun önemi ve kooperatif çalışma sistemi üzerinde gereği kadar yetiştirmemiş, uyarmamış olması da başarısızlıkta büyük rol oynamıştır. Diğer taraftan, memleketimizde kooperatifin henüz işitilmediği pek çok yerler mevcuttur. Bu gerçekleri gözönünde tutarak, biz, işe evvelâ öğretim ve eğitimle başlanması düşüncesindeyiz. Buna paralel olarak ilgili Devlet müesseseleri ile özel Ziraat işletmelerinin işbirliğini sağlamalıdır. Bu işbirliği başlangıçta özel işletmelerin devlet müesseselerindeki teknik vasıta, eleman, pazarlama, toptan satış ve hatta kredi imkânlarından faydalanmaları şeklinde düzenlenmeli, bir kaç yılda bu tip çalışmanın faydaları anlaşıldıktan sonra, bahis konusu Devlet müessesesinin de ortak olacağı bir kooperatifi resmen kurmağa teşebbüs etmelidir. Bu maksatla kooperatifin gerektirdiği tesisler için sermaye terakümünü sağlayacak tasarruflara başlamalı ve kredi sağlamalıdır. Bütün bu işler Tarım Bakanlığında kurulmasını gerekli gördüğümüz (Bak. Bl. III) Ziraî Yayın Genel Müdürlüğünün Çiftçi Organizasyonları Şubesi tarafından düzenlenmelidir.

Tarım Bakanlığının bu şekilde bir çalışmaya katılabilecek elli kadar müessesesi vardır. (Devlet Üretim Çiftlikleri, Bölge ve teknik Ziraat ve bahçivanlık okulları, haralar, inekhaneler, tavukçuluk istasyonları). Bütün bu müesseseler damızlık hayvan yetiştirmekte, döner sermayelere, hayvansal ürünleri işleme ve pazarlama tesislerine, nakil vasıtalarına, teknik elemanlara sahiptirler. Buna rağmen pek çoğunun en yakınlarındaki ziraat işletmelerindeki hayvancılığa bile her hangi bir olumlu etki yapamadıkları itiraf edilmesi gereken bir gerçektir. Bunun başta gelen sebebi, müesseselerin komşu ziraat işletmeleri ile kooperatif bir çalışmaya geçmemiş olmalarıdır. Bir devlet hayvan yetiştirme müessesesi vardır ki kendi arazisi üzerinde, kendi parası ile bir süt işleme yeri (mandıra) yaptırmış, fakat bunu bir mandıracıya kiraya vermiş, sütlerini de bu mandıracıya satmıştır. Yukarıda tavsiye edilen sistem aynı zamanda Devlet müesseseleri ile köylü işletmeleri arasındaki uçurum üzerinde sağlam bir köprü kuracak ve Devlet müesseselerinde yapılanların, geliştirilen bilgilerin köylüye taşınması bu köprü vasıtasıyla mümkün olabilecektir ki, o zaman Devlet müesseseleri kurmanın mana ve önemi belirecektir.

Köylü işletmelerinde elde edilen hayvansal ürünleri işleme, pazara hazırlama ve satma işlerinde Devletin, kurduğu ve kuracağı teşekküller kanalı ile aktif olarak rol oynamasını bir zaruret olarak mütalâa edenler vardır. (16). Bunlara göre, madencilik ve endüstrinin gelişmesinde devletçiliği gerektiren sebepler hayvansal ürünlerin işleme ve pazarlanmasında da aynen mevcuttur; Et ve Balık Kurumu, Türkiye yapağı ve Tiftik A. Ş. ve Atatürk Orman Çiftliği süt işletmeleri bu bakımdan çok lüzumlu teşekküllerdir. Biz, hayvansal ürünler yetiştiren ziraat işletmelerinin bu faaliyetlerini geliştirici her teşekküle taraftarız. Ancak yukarıda adı geçen Devlet teşekküllerini geliştirici her teşekküle taraftarız. Ancak yukarıda adı geçen Devlet teşekküllerinin şimdiye kadarki çalışmaları maalesef bu yönde olmamıştır. Et ve Balık Kurumu, kuruluş gayelerinden sade büyük şehirlerde et pazarını tanzim etme ve Devlet müesseselerinin et ihtiyacını karşılama yönünde çalışmış, bu maksatla kimde bulursa ve özellikle aracılarından hayvan almıştır. Bir çok zamanlar mezbahalarda satışına izin verilmeyecek derecede düşük kaliteli etleri de pazara sürmüştür. Halbuki durumun, sahip bulunduğu kombinaları tam kapasite ile ve bütün yönleri ile çalıştırabilmesi, aynı zamanda kuruluş gayelerinden yukarıda sözü edilenlerden daha önemli olanlarını gerçekleştirebilmesi için, gerçek müstahsille (Ziraat İşletmeleri ve besicilerle) tam bir işbirliği halinde çalışması, onları organize etmesi, kooperatifleştirmesi şarttır.

Türkiye Yapağı ve Tiftik A. Ş. hemen bütün imkânlarını memlekette Merinos koyunu yetiştiriciliği için harcamış, yapağı ve tiftik üretimini kalite ve kantite bakımından yükseltme amacına bu ürünlerin standardize edilip pazarlanmaları ve değer fiatla satılmalarında aracılık etmesi suretile erişilebileceğini düşünmemiştir. Bu devlet müessesesinin de evvelâ memleketin yapağı ve tiftik bölgelerinde tedricen kuracağı toplama, kaba temizleme, standardizasyon ve toptan satış merkezlerinde ziraat işletmeleri ile tam bir işbirliği halinde çalışması, bu çalışmasına karşılık belirli bir komisyon alması, sonraları bu merkezleri kurulmasına çalışacağı kooperatiflere terk etmesi ve kooperatifler birliği kuruluncaya kadar da kendisinin bu görevi yapması beklenirdi.

Bu yıl kurulan Türkiye Süt Endüstrisi kurumunun Devlet müesseseleri için gerekli gördüğümüz bu şekilde çalışması kuruluş kanununa konan özel hükümlerle sağlanmıştır. Demek bu çalışma sistemi Türkiye Büyük Millet Meclisi, dolayısıyla Türk Ulusu tarafından da istenmektedir.

D — Kredi :

Türkiyede her türlü tarımsal üretim faaliyetinin kredi ihtiyacını karşılamak durumunda olan T.C. Ziraat Bankası tarım sektörüne 1962 yılında

2.5 milyar liralık kredi sağlanmıştır. Bu 1952 yılında 1.1 milyar, 1950 yılında ise 0.4 milyar idi. Bazı çevreler (17) bu kadar krediden ancak %4,7'şinin hayvancılık kredisi olarak verilmiş olmasından şikâyet etmekte, genel tarım gelirinin %30'unu veren hayvancılığa sağlanacak kredinin de hiç olmazsa bu oranda olması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Gerçekte Kredi hacmi yetersiz olmakla beraber, şikâyet edilecek asıl konu kredinin tevzii ve kontrol şeklidir. Acaba 110 milyon liralık hayvancılık kredisi tamamen hayvansal üretimin artırılmasına harcanmış mıdır? Öteki tarım kredileri için de aynı soru tekrarlanabilir. O halde tüm olarak tarım sektöründe kredi problemi, miktarının düşüklüğünden ziyade, tevzii ve kontrol sistemiyle ilgilidir.

Kanaatimize göre, tarım sektörünün kalkınmasına yardım edecek bütün müesseseler ve bu meyanda kredi müessesesi her şeyden önce, bundan evvelki bahislerde sık sık tekrarladığımız prensipleri benimsemelidirler.

a) Ziraat işletmeleri birer bütün olarak ele alınmalıdırlar.

b) Gaye ziraat işletmesinin **umumî gelirini** şimdikininkin üstüne çıkarmaktır.

c) Mevcut ve gelişen şartlarda bunun hangi tarımsal üretime ne ölçüde yer verildiği zaman mümkün olacağı, bütün işletmeler için ayrı ayrı tesbit edilmelidir.

d) Tarım istihsal, satış ve istihlâk kooperatifleri kurulup geliştirilmelidir.

Bu prensipler benimsendiği takdirde bütün tarım kredilerini üç grupta toplamak mümkün olur ki bu, hem bankanın işini kolaylaştırır, hem de kredinin verimliliğini artırır kanaatındayız. Bu gruplar a) İşletme veya çevirme kredisi olup kısa vadeli. b) Donatım kredisi olup orta vadeli. c) Tesis kredisi olup uzun vadeli. Bu sistemde artık hayvancılık, bahçe tesisi, şu veya bu kredi bahis konusu olmayacak, kredi işletmenin umumî gelirini artırıcı işleri için tüm olarak verilecektir. 3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası kuruluş kanununda da tarım kredisinin bu esasa göre verileceği belirtilmiş olduğu halde, sonradan muhtelif kurumların isteklerine uyularak özel plâsmanlar ayrılmış, böylece sistem bozulmuştur.

Bu sistemin tekrar ihyası ve verimliliğinin artırılması için, evvelâ işletmelerin her tip krediye olan ihtiyaçlarının yukarıda söylenen prensiplere göre tesbit edilmeleri gerekir ki bunu ziraat işletmelerinin umumi gelirlerini arttırmakla görevli ziraat teşkilâtının yapması beklenir. Koopere-

ratifler için kurulma ve çevirme kredileri de aynı esaslar dahilinde ve ter-
cihan sağlanmalıdır. Bu sistemde Ziraat Bankasının orta ve uzun vadeli
kredi hacmini şimdikinin en az iki misline çıkarması gerekeceği aşikârdır.

II — TEKNİK FAKTÖRLER:

A — Hayvanların Beslenmeleri:

Hayvansal üretim, yem dediğimiz maddeleri hayvanlara yedirerek on-
lardan daha üstün değerli hayvansal ürünler almaktan ibarettir. Bu tarif-
ten açık olarak anlaşılmaktadır ki, hayvansal ürünlerin yem olarak kulla-
nılan maddelerden daha değerli, işletme için daha kazançlı olması halinde
hayvansal üretim yapılabilir; veya yem maddeerini hayvansal ürünlere
çevirme işinin işletmeye bir kâr sağlayacak şekilde yürütülmesi gerekir.
Zira hayvan ürünleri fiyatları dünyanın hiç bir yerinde istenilen yem mad-
delerinin istenilen miktarlarda hayvanlara yedirilmesine müsaade edecek
kadar yüksek değildir. Ekonomik şartlar, bir yandan hayvanların beslen-
melerinde daha ucuz yem maddelerinin daha rasyonel olarak kullanılma-
sını, öte yandan da bu yemlerden daha iyi faydalanan, aynı kalitede ve
miktarla yemle daha fazla ürün veren hayvanların yetiştirilmesini zorun-
lu kılmaktadırlar. Memleketimiz bu zorunluğun en fazla duyulduğu memle-
ketler arasındadır. Mevcut şartları ile bir çok bölgelerimizde hayvansal
üretim, en ucuz yem olan mer'a otlarını, sap ve samanı, bunları en iyi şe-
kilde değerlendiren yerli hayvanlarımıza yedirmek suretiyle yapılmakta-
dır.

Bu çalışmanın çeşitli kısımlarında açıklanan tedbirlerle, şartların
hayvansal üretimi teşvik edecek şekilde değişmesi halinde ve esasen de-
ğişmeye başlamış olduğu yerlerde yemlemeyi hayvanların fizyolojik ve
biyolojik fonksiyonlarını normal olarak yapabilecek sağlam bünyeli bir
şekilde gelişip normal oranlarda üremelerini sağlayacak ve aynı zaman-
da verimlerini arttıracak şekilde geliştirmek, iyileştirmek mümkün ola-
caktır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, bu imkânın sınırsız olabileceği-
ni hiç bir zaman düşünmemeli, beklememelidir. Bu sebeple evvelâ yemle-
me durumunun hangi yemlerin üretimi ile iyileştirilebileceğini tesbit et-
mek, sonra bu yemleri iyi muhafaza etmek ve bunlarla rasyonel bir yem-
leme yapmak nihayet bu besleme tarzına en olumlu reaksiyon gösteren
hayvanları yetiştirip üretmek durumundayız. İlk üç yol bu kısımda tartı-
sılacak, dördüncüsü ise ayrı bir kısmın konusunu teşkil edecektir.

1 — Mer'a problemimiz: Yem maddelerinin arttırılması probleminde
genel olarak istihsal maliyeti düşük yemlerle hayvanlara yararlığı müm-

kün olduğu kadar fazla yemler üzerinde durulur. Mer'a, bu iki özelliğe de sahip bulunduğundan hayvansal üretimde bundan mümkün olduğu kadar fazla faydalanma yolu tutulur. Mer'anın hayvanlara yararlı olması, üzerinde çeşitli otların yetişmesinden ve hayvanlara açık havada gezinme imkânı sağlamasından; ucuz olması da üzerinde tarla bitkileri yetiştirilemeyecek veya yetiştirilmesi iktisadî olmayacak kadar fakir, yüksek, sığ ve ya meyilli arazileri kaplamasından ve yemlemede en az iş gücü istenmesinden ileri gelmektedir. Tarla olacak karakterdeki arazilerin mer'a olarak kullanılması beslemeyi pahalılaştırır. Mamafih bunun mümkün ve kârlı olduğu memleketler veya bölgeler de bulunabilir. Buralarda ya tarla mahsullerinin fiatları hayvansal ürünlerin fiatlarına göre düşüktür veya iklim kârlı bir tarla ziraatı yapmağa elverişli değildir. Doğu Bölgelerimizde durum genel olarak böyledir. Fakat memleketimizin öteki bölgelerindeki şartlar henüz tarla arazisinden bir kısmını mer'aya çevirmeye müsait değildir. Bu sebeple 1950'den 1960'a kadar ki devrede tarlaya çevrilen 10 milyon hektar kadar araziden hepsinin mer'a haline getirilmesini boş yere talep etmemeli ve buna ümit bağlamamalıdır. Mer'a arazisi kalmayan veya azalan yerlerdeki işletmelerde hayvansal üretim, pahalıya mal olacağı için, mahalli talebi karşılayamayacak derecede gerilerse ve bu hal hayvan ürünleri fiatlarının yükselmesine sebep olursa, ancak o zaman işletmeler mer'adan açtıkları tarlalarını tekrar mer'aya döndürürler, hatta bunlara eski tarlalarını bile katarlar. Görülüyor ki konu tamamen ekonomiktir. Teknik tavsiyeler veya cebir ile çözümlenemez. Nitekim mer'aların sökülmesi için de her hangi bir teknik tavsiye veya cebir rol oynamamıştır.

Ancak, mer'a arazisinin takriben 1/4 oranında azalmasına karşılık hayvan sayısının devamlı bir şekilde artması, mer'aları kapasitelerinin çok üstünde hayvan barındırmak zorunda bırakmış, dolayısıyla geniş ölçüde tahrip etmiştir. Durum böyle devam ederse şimdilik mer'a diyebildiğimiz 28.7 milyon hektarlık arazi er veya geç bir işe yaramaz (ürün getirmiyen) araziler sınıfına aktarılmış olacaktır ki asıl kaygımız budur. Mamafih mer'a arazisinden hiç bir açma olmasaydı (bu halin hayvan popülasyonundaki artışı şimdikine nazaran daha da hızlandırabileceğini hesaba katmasak) dahi, mer'alarımızın akibetinde bir değişme olmayacaktı. Çünkü 76 milyon baş hayvan, o taktirde 38 milyon hektar olacak olan mer'ayı yine tahrip edebilecek bir sıklık yaratacaktı. Mevcut hayvanlarımızı aynı kalitede mer'aları bulunan öteki memleketler ölçüsünde mer'a tahsis etmeye kalkarsak Türkiyenin bütün tarla arazilerini de mer'a olarak kullanmak zorunda kalırız. Hayvan-Mer'a münasebetlerini bilmeden

mer'aların açılmış olmasını hayavncılığımız için büyük bir darbe olarak gören, gösteren ve gösterilenlere gerçek durumu böylece açıkladıktan sonra biraz da çözüm yollarını tartışalım. Bizce bütün yollar iki ana yolda birleşirler. Bunlardan birincisi mevcut mer'aların ıslâhı ile kapasitelerini arttırmak ve erozyonu önlemek, ikincisi ise özel işletmelerde sun'î mer'alar ve çayırılar kurarak mer'acılığa yakın özellikte bir besleme ve idare tarzı izlemektedir. Bunlardan birincisi bu bahiste, ikincisi ise öteki bahislerde incelenecektir.

2 — Mer'alarımızın ıslâhı: Memleketimizde mer'alar genel olarak köy veya kasaba orta malıdır. Bu mülkiyet sisteminde mer'alarımızın ıslâhı için yapılacak teşebbüsler, sarfedilecek zaman, emek ve para ile kıyaslanabilecek bir başarı sağlayamazlar. Zira hiç kimse emniyetle, kendisinin olarak kullanamayacağı bir mer'a için külfet yüklenmek istemez. Üstelik böyle bir mülkten azami derecede faydalanmanın, istismarın, gayri meşru ve hatta gayri kanunî dahi olsa, yollarını arar ve bulur. Öte taraftan mer'ayı köy mer'ası olarak ıslâh etmede sorumlu olacak kişiler de (Muhtarlar v.s.) gerekli ilgiyi göstermezler. Kanunî zorlamalar hiç bir zaman iktisadî menfaat kaygısından daha etkili olamamışlardır. Köy orta malı olarak geliştirilen koruluk, meyvelik ve sun'î çayırılıkların durumları ile özel kişilerin geliştirdikleri kavaklık, meyvelik ve sun'î çayırılıkların durumları arasında ikinciler lehine büyük farklar göze çarpmaktadır. Sarfettiği emeğin ve paranın yine kendi şahsına menfaat sağlayacağına inanan çiftçi, bu işte sebatla çalışabilir. Memleketin her tarafında sür'atle gelişen kavaklıklar ve meyvelikler bunun güzel delilleridirler.

Bu sebeple, diğer bütün tarımsal üretim konularında olduğu gibi, mer'a ıslâhında da en emin başarı yolunu, aile işletmesi prensibinin benimsenip uygulanmasında buluyoruz. Aile işletmesinden maksadımız çiftlik şeklinde kurulmuş işletmelerdir. Bu işletmelerde bütün istihsal vasıtaları (ve bu meyanda arazi) toplu bir haldedir ve üretim faaliyetine en uygun bir şekilde organize edilmişlerdir. Memleketimizde bu prensibi gerçekleştirecek bir toprak reformu (Tarım Reformu) özlenmektedir. O zaman belki köy içinde bazı işletmelere hiç mer'a arazisi düşmeyebilir. Bunlar kendi arazilerinden bir kısmını yem istihsaline ayırarak hayvansal üretim yapabilirler. Veya, ekonomik görünmüyorsa, hiç hayvan yetiştirmezler. Fakat buna karşılık mer'a arazisi düşen işletmeler bu araziyi bir kavaklık, bir meyvelik veya yoncalık gibi itina ile ıslâh ederek daha fazla ve daha ucuz hayvansal üretim yaparlar.

Bu sistem şimdi önemli bir konu olan ziraî asayışı de geniş ölçüde sağlar.

Kısaca açıklanan sistemin hükümet ve kanun yapıcıları tarafından da benimsenip hazırlanmış ve hazırlanmakta olan toprak reformu ve mer'a kanunları tasarılarında gerekli değişmelerin yapılacağına güveniyoruz.

Ancak böyle bir reform kanunlaşsa dahi, bunun her yerde aynı zamanda uygulanması ve kısa zamanda sonuçlandırılması imkânsızdır. Halbuki mer'alarımızın çoğu, mer'a karakterlerini uzun zaman muhafaza edemeyecek kadar tahrip edilmiş durumdadır. Daha fazla vakit geçirmeden bunların ıslâhına hızlı bir tempo ile çalışmak gereklidir. Bu çalışmalarda köyün azamî iş birliğini sağlamak lâzımdır. Bunun için, gerekirse, özel bir kanun dahi çıkarılabilir. Esas itibariyle mer'aların tahrip edilmelerini önleyici mahiyette olacağını düşündüğümüz böyle bir kanun biraz önce gerekli gördüğümüz reform kanunu ile çelişmez. Bu kanuna göre yapılacak işler için sarfedilecek paralar da israf edilmiş sayılmazlar. Bilâkis, böylece korunmuş ve ıslâh edilmiş mer'a arazisinin kapasitesi yükseleceğinden reform yapılırken işletme ünitelerini küçültmek, dolayısıyla belirli bir sahaya daha fazla işletme yerleştirmek mümkün olur.

3 — Sun'î mer'alar ve çayırlar: Orta malı mer'alar ıslâh edilmiş ve bunlardan faydalanma şekli düzenlenmiş olsa dahi bu işler, bölgeye göre değişen belirli müddetlerde üzerinde otlayacak hayvanların sadece hayatlarını idame etmeleri esasına göre yapılabilecektir. Gerek bu devreler dışında hayvanların hayatlarını idame ettirmek ve gerek ayrıca hayvanlardan verim elde etmek ve bu verimi arttırmak için işletme içerisinde, işletme arazilerinde yem maddeleri yetiştirmek gerekir. Kaldı ki orta malı mer'aların ıslâhı için geçecek zaman zarfında hayvansal üretim için şimdikine nazaran daha uygun şartların gelişmesi beklenir ki bu taktirde de işletme arazilerinin bir kısmını hayvan yemi yetiştirmeye tahsis etmek gerekir.

İşletmede hayvansal üretimi en ucuza mal edecek yem yetiştiriciliği, düşük kaliteli tarla arazilerini veya tarla arazisi olmağa elverişsiz yerleri sun'î mer'a veya çayır olarak kullanmaktır. Bundan başka monokültür ziraat sisteminin zararlarından korunmak ve sulu ziraat sisteminin icaplarına uymak üzere münavebe (rotasyon) yapan işletmeler de arazilerinde, özellikle baklagillerden, çeşitli hayvan yemlerine yer vermek zorunda kalırlar. Bu yemlerin yetiştirilmelerinden asıl gaye, öteki bitkisel ürünlerin verimlerini arttırmak olduğundan bunların hayvansal üretimdeki maliyete etkileri azalmış olur. Ayrıca bu gibi yem bitkileri birim sahadan fazla ürün sağladıkları için de hayvansal üretim maliyetini (işletme arazisinde yetiştirdikleri halde) yükseltmezler.

Memleketimizde tahıl ürününün çok büyük bir kısmı (3/4 ü) insan yiyeceği olarak kullanıldığına ve tahıl üretimindeki artış hızının tüketim hızını geçmesi kısa bir zamanda beklenmediğine göre, kesif tane yemler yerine birim sahadan en fazla ürün verecek hayvan yemlerine önem vermek bir zorunluktur. Veteriner Fakültesince 11.78 milyon ton kesif yem açığımızın bulunduğu hesaplanmıştır. Bu miktar kesif yem için mevcuda ilâveten takriben 15 milyon hektarlık tarla arazisine daha sahip olmamız gerekir ki bunun imkânsızlığı ortadadır. Ziraatçı olarak biz, tarımsal üretimle ilgili her konuyu hem teknik, hem de ekonomik imkânlara göre inceleme itiyadında ve formasyonunda olduğumuzdan, yukardaki kadar ürkütücü, elde edilmesi imkânsız sonuçlara varmadık. Şöyle ki: Modern hayvan yemlemede geviş getirenlerin, hatta tek tırnaklıların, yaşama ihtiyaçları tamamen, verim ihtiyaçları da 1/4-2/4 oranında kaba yemlerle kapatılmağa çalışılır. Sade yaşama payı ihtiyacının kaba yemlerle kapatılması mümkün olduğu taktirde, Veteriner Fakültesince yaşama payı olarak hesaplanan 8.96 milyon ton tane yemden(*) tasarruf edilecek ve geriye $11.78 - 8.96 = 2.82$ milyon ton tane ve kesif yem açığı kalacaktır. Kaldı ki 11.78 milyon ton yemin açığı hesaplanırken 2.21 milyon ton kepek ve küspe, tahıl yemlere eşit değerle eklenmişlerdir. Bunların besin değeri bakımından tahıl yemlerin en az iki misli oldukları dikkate alınırca, yukarda hesaplanan 2.82 milyon tonluk açık $2.82 - 2.21 = 0.61$ milyon tona iner ki, bu da keza sun'i çayır otları ile karşılanabilir veya karşılanması gerekir. Bu duruma göre $8.96 + 0.61 = 9.57$ milyon ton tane yemi karşılayacak kaba yemlere ihtiyaç vardır. Hesaplarımıza göre, mevcut kaba yem istihsalimizi (tabii çayır otları, şeker pancarı yaprak ve başları, pancar posası ve melâs, hayvan pancarı, sap, saman v.s.) ilâveten 400 bin hektar sulu ve 1.3 milyon hektar kurak çayırdan sağlanabilecektir. Sulanan yerlerde işletme arazisinin 1/4 - 1/6 sının sun'i çayıra tahsisi mümkün ve faydalı görülmektedir. Memleketimizde 1 milyon hektar kadar sulanmakta ve tüm olarak 4.5 milyon hektar kadar sulanabilecek arazi bulunduğuna göre, normal bir işletme sistemi uygulandığında halen dahi 200 bin hektarlık sulanabilir sun'i çayır kurulabilecek durumdadır. Bunun varacağı limit 850 bin hektardır. Şimdiki sulanabilen sun'i çayırlar ise 26 bin hektarı kaplamaktadır. Kurakta sun'i çayır tesisi için de arazi sıkıntısı çekilmeyeceğini tahmin ediyoruz. Esasen kurakta sun'i çayır tesisi temayülü daha fazladır. Halen 76 bin hektar korungalığa ilâveten 215 bin hektarlık fiğ-burçak sahası bulunmaktadır. Memleketimizin birçok yerlerinde kuru ot elde etmek üzere fiğ + yulaf karışımı yetiştirildiğini şimdiden memnunlukla gör-

(*) Bu hesaplarda bütün ihtiyaç açıklarının dane yemle karşılanması yolu güdülmüştür.

mekte ve nadasa bırakılan arazinin onda birinde aynı sistemin kolaylıkla uygulanabileceğine inanmaktayız.

Öte yandan, memleketin yem açığını kapatmak için biricik yol, yem maddeleri üretimini arttırmak değildir. Bunun yanında üretilen yemlerin ziyan edilmeden saklanmaları ve rasyonel yemlemenin uygulanması da, hele memleketimiz şartlarında, çok büyük önem taşırlar. Ayrıca memleketimizde hayvanların yedikleri yemlerden, yerine göre %18-50 sinin parazitler tarafından harcandığı da bir gerçektir. Demek, hayvanlarımızın yem açıklarının karşılanmasında veteriner hekimlere de önemli işler düşmektedir. Bu konular ilerde özel bahislerde incelenecektir.

4 — Kesif yemler: Hayvan popülasyonumuzun yaşamaları için ihtiyaçları olan besin maddeleri ile verimin bir kısmını sağlayacak besin maddeleri, bir evvelki bahiste açıklanan kaba ve ucuz yemlerle tedarik edildikten sonra tane yemler, kepek, yağlı küspeler, et ve balık unlarını içine alan kesif yemler tamamen verim için kullanılmış olacaktır. (Büyüme de bir verim olarak kabul edilebilir.) Bu yemlerden hayvanlarımıza yedirdiğimiz miktarlarda ilerki yıllarda aşağıdaki şekillerde artışların olacağını ve neticede, diğer faktörlerin de uygunluğu nisbetinde, hayvansal üretimde fark edilir bir ilerleme sağlanacağını tahmin etmekteyiz.

a) Gelişen üretim tekniği ile birim sahadan elde edilen ürün miktarı, diğer ürünlerde olduğu gibi tane yemlerde de artacaktır.

b) Yağ bitkileri üretiminin artışı neticesi küsbe miktarında da bir artış olacaktır.

c) Kepek miktarında da buğday üretimindeki artışa paralel olarak bir artış beklemek mümkündür.

d) Bazı hayvan yemlerinin önemli bir kısmı halen insan yiyeceği olarak kullanılmaktadır. Meselâ insan başına ortalama 11 kilo arpa, 30 kilo mısır tüketilmektedir. İlerki yıllarda bu miktarlarda bir azalma olacağı, dolayısıyla hayvanlara yedirilebilecek arpa ve mısır miktarının bu yolla da artacağı beklenir.

e) Fiğ ve burçak üretimini kısa zamanda şimdikininkin üç misline çıkarmak için teklifler vardır. Bu maksatla halen nadasa bırakılan arazinin onda birine kadar kısmında nadas yerine fiğ veya burçak ekimi mümkün ve faydalı görülmektedir. Şeker abrikaları A. Ş. Ziraat Şubesi pancar ekilen tarlalarda bunun tatbikatına başlamış bulunmaktadır.

f) Memlekette hayvansal üretim için lüzumlu şartların gelişmesi ve hayvan yetiştiricilerinin eğitimi neticesinde yağlı küspelere ve kepeğe iç talep artacak ve bu maddeler şimdikine nazaran daha çok miktarlarda memleket içinde kalacaktır.

g) Et kombinalarının ve balık unu tesislerinin tam kapasite ile çalıştırılmaları sonucunda et, et - kemik ve balık unları ishtisali artacaktır.

Bunlar arasında özellikle üzerinde durulması gerekenler ve özel tedbirlere ihtiyaç gösterenler e, f ve g kısımlarında söylenenlerdir.

5 — Yem maddelerinin muhafazası ve rasyonel yemleme: Hayvanlarımızın gereği gibi beslenmeleri, sade yem maddeleri üretiminin yetersizliğinden ileri gelmemektedir. Üretilen yemlerin hayvanlara yedirilinceye kadar değerlerinden kaybetmeden saklamaları ve bunlarla rasyonel bir yemleme yapılması da hayvan besleme tatbikatımızda önemli problemlerdir. Hele memlektimiz gibi birçok bölgeleri yazları uzun süre kurak, kışları da soğuk ve uzun olan bir ülkede, yem kaynaklarının sene içindeki kötü dağılışı dolayısıyla, yemin kıt olduğu veya bulunmadığı mevsimler için yem saklama işine özel bir ihtimam göstermek icabeder. Meselâ kuru ot üretiminde biçim zamanı, kurutma, taşıma ve muhafaza tekniğindeki hatalar yüzünden %50 ye kadar yükselen bir değer kaybı olduğu tesbit edilmiştir. Keza şeker pancarı posasını ve yapraklarını gereği gibi silolama ve kurutma ile %50 ye kadar bir değer kaybının önlenmesi mümkün görülmektedir.

Yeşil yemleri taze ve sulu olarak, asgari ziyanla saklama metodu olan yeşil yem silosunun hayvan yetiştiricilerine öğretilmesinin çok faydalı ve zaruri olduğu kanaatindeyiz. Yeşil yem silosu, yeşil yemlerin taze oldukları sırada ihtiva ettikleri özellik ve değerleri geniş ölçüde muhafaza ettiği gibi, hayvanların ve bilhassa süt ineklerinin senenin bütün mevsimlerinde usareli yem ihtiyaçlarının karşılanması bakımından da ileri imkânlar sağlayacaktır. Gelişme yolundaki memleketlerde, bolluk senelerinde, kitlik seneleri için plânli ve tedbirli olmak gerekir. Bu bakımlardan silolama, hem fazla mahsulün veya hemen taze olarak istihlâk edilemeyen yeşil yemlerin bozulmadan muhafazasını sağlar ve hem de muhtemel kitlik anları için bir yedek yem deposu vazifesi görür. Çeşitli yemlerin en az ziyanla saklanma yolları üzerinde gerekli araştırmaların hızlandırılması da yem kazançlarımızın büyük ölçüde artmasını sağlayacaktır.

Rasyonel yemlemeye gelince, bu, hayvanların günlük besin madde ihtiyacının eksiksiz olarak ve en ekonomik bir şekilde karşılanmasıdır. Bu tarife göre ,yemlenecek hayvanların mensup buldukları tür ve ırkları-

nın çeşitli yemlerden faydalanda özellikleri, teker teker hayvanların yaşama ve verim için ihtiyaçları, çeşitli yemlerin terkipleri, özel etkileri, istih-sal metodları ve maliyetleri bilinmeden rasyonel bir yemleme yapmağa imkân yoktur. Butun bunlar hayvan besleme ilminin konularıdır. O halde memlekette hayvansal üretimin arttırılabilmesi için bu ilmin ortaya koydu-ğu gerçeklerin bilinmesi ve çiftçilere uygun yollarla anlatılması lâzımdır. Yem maddeleri yetersizliğinin bahis konusu olmayacağı Devlet Hayvan Yetiştirme Kurumlarında bile yemlemenin rasyonel olmaktan çok uzak bulunuşu ve yakın bir geçmişte Amasya ve Turhal bölgelerinde şeker pan-carı posasının (küsyesinin) yem olarak tevzi edilmesine mani olunması için bir Veteriner Hekimin Tarım Bakanlığına resmen müracaat etmesi bu sahadaki bilgi seviyemizi gösteren gerçeklerdir.

Çiftçiye yol göstermek ve ona daha fazla üretim yapmanın usullerini öğretmekle görevli ziraat teşkilâtımızın zootekni işlerini yürüten eleman-ları, bu yıl Ankara Ziraat Fakültesinde yapıldığı gibi, sık sık tertiplenecek ileri kurslarla ve yeni yayınlarla desteklenmelidirler. Öte yandan, çiftçi hayvanları üzerinde Teknik Ziraat Müdürlükleri zootekni mütehassısla-rınca yürütülen yemleme demostrasyonlarının olumlu sonuçlarını daha fazla sayıda çiftçiye göstermek, bu projeler için, demonstrasyonlardan sonra da aynı besleme tekniğini devam ettirebilecek çiftçileri seçmek ve bunların sayılarını arttırmak bilginin pratiğe intikalinde verimli bir yol olarak belirmektedir.

Rasyonel yemlemenin yukarda belirtilen niteliklerini taşıyan yem rasyonlarını ziraat işletmelerinde elde edilen yemlerle hazırlamak çokluk güç veya imkânsızdır. Bu durum karma hazır yemler imâl eden bir endüst-rinin doğmasını gerektirmiştir. Bu yemlerle sağlanan verim artışlarının yem fiatlarına nazaran bu endüstri hızla gelişmiştir. Meselâ Amerika Bir-leşik Devletlerinde yılda 42 milyon ton hazır yem imâl edilmektedir. Biz-de de karma yem endüstrisi mevcuttur. Çeşitli maksatlar için tavsiye edi-len ve reklâmı yapılan çeşitli karma yemler, özel, resmî ve yarı resmî mü-esseselerce pazara sürülmektedirler. Bu gelişmeyi memleket hayvancılığı için memnunlukla gözlemekte ve teşvik etmekteyiz. Ancak bu gelişmeden memleket hayvancılığının gerçekten faydalanabilmesi için, çok ileri mem-leketlerde bile gerekli görülüp uygulanan bir yem kontrol sisteminin bi-ran önce bizde de kurulmasını ve bu maksatla bir yem kanunu çıkarılma-sını zorunlu bulmaktayız.

Yem endüstrisi ile ilgili başka bir önemli konu da, memleketin çeşitli bölgelerinde uygulanan rasyonlarda eksik bulunan besin maddelerini tes-bit edip, bu eksiklikleri giderecek çeşitli konsantre yemleri, bölge şartla-

rını gözönüne alarak imâl etmektir. Türkiye Yem Sanayii A. Ş. nin, ilgili araştırma kurumları ile işbirliği yaparak bu yönde de çalışmasını önemle tavsiye ederiz.

Memleketimizde rasyonel yemlemenin uygulanabilmesi için diğer bir konu da, yemlenecek hayvanların besin maddeleri ihtiyaçlarının tesbitidir. İlk adım, çeşitli yerli ve melez ırklar için ihtiyaç normlarının araştırılmaları olmalıdır. Başka memleketlerde başka ırklardan hayvanlar için bulunan normlar bizim hayvanlarımıza uymayabilir. Gerçekten, buna ait birçok gözlemler vardır. İkinci olarak, yemlenecek hayvanların yaşama ve verim için ihtiyaçlarını hesaplayabilmek üzere ağırlıklarını ve verimlerini bilmeğe lüzum vardır. İleri memleketlerde kurulmuş verim kontrolu organizasyonları sade damızlıkların seçimi değil, fakat aynı zamanda rasyonel yemlemenin uygulanabilmesi için de büyük hizmetler yapmaktadırlar. Öyleki, verim kontroluna tâbi hayvanlarının nisbi miktarı, o memleketin hayvancılık bakımından seviyesini tâyinde şaşmaz bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Bizde maalesef şimdiye kadar öyle bir organizasyon kurulmamıştır. Uluslar arası kurullar tarafından memleketimizdeki verim kontrolu organizasyonları hakkında sorulan soruları, "Bizde böyle bir organizasyon mevcut değildir." şeklinde cevaplandırmak bizleri ziyadesiyle üzmektedir. İleri memleketlerde bu iş hemen tamamen zirâî yayın teşkilâtının kontrolu altında yapılmakta, kısmen veya tamamen hayvan yetiştiricileri derneklerince finanse edilmektedir. Bizde bu işe yemleme demonstrasyonları projelerine dahil edilerek başlanabilir. Esasen bu projeler yürütülürken verim kontrolleri de yapılmaktadır.

Rasyonel yemlemenin öteki şartı, tarifinden de anlaşılacağı üzere, ekonomik olmasıdır. Bundan maksat sade, hayvanların besin maddeleri ihtiyaçlarını en ucuz yemlerle karşılamak değil, aynı zamanda mevcut yemlerden en verimli, en kârlı bir şekilde faydalanmaktır. Ve bu son anlamı ile rasyonel yemlemenin önemi, (hele yem maddeleri sıkıntısı çekilen memleketimizde) çok daha kolay anlaşılır. Mevcut yemleri en kârlı bir şekilde hayvansal ürünlere çeviren türlere ve ırklara mensup uygun özellikte ve sayıda hayvanlara yedirmek rasyonel yemlemenin ve rasyonel hayvancılığın esasını teşkil eder. Memleketimizde bu konuda yapılacak işler o kadar fazladır ki, bunların yarısından dahi sağlanacak başarılar, yem açığımızı bundan evvelki bahislerde açıklanan tedbirlerden daha kısa zamanda, şimdiki üretim hızımızı yavaşlatmadan, kapatabilirler.

Kesif yemleri en kârlı bir şekilde ete çeviren hayvan domuzdur. Domuz aynı zamanda artıkları da en iyi şekilde değerlendirir. Bu hayvanın memleketimizde simdilik iç ihtiyaç için değilse bile ihraç için yetiştire-

rilmesi, kesif yemlerimizin en ekonomik şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Tavuk ve tavşan bu bakımdan domuzu takip ederler. Bunlar memleketimiz halkının et ihtiyacını karşılamada da kullanılabileceklerinden önemleri artar. Sığır eti de koyun etine nazaran daha ucuza mal olur. Bu sebeple et üretiminde sığır etinin payını yükseltici bir politika gütmek gerekir. Genel olarak iri hayvanların belirli bir ağırlık için yaşama yemi ihtiyaçları daha azdır. Cüsse ile süt verimi arasında da olumlu bir ilgi vardır. Üç küçük inekten elde edilecek süt, daha az yemle iki büyük inekten sağlanabilir. Yerli hayvanlarımız genel olarak kaba yemlerden iyi faydalanırlar. Bunların kesif dane yemlerden faydalanma kabiliyetleri, yüksek verimli kültür ırklarına nazaran geridir. O halde yeteri kadar kesif dane yemleri bulunan işletmelerin, bunları yerli hayvanlarımıza yedirerek sağlayacakları fayda düşük olur.

Memleketimizde genel olarak işletmeler yem mevcutlarına göre çok fazla sayıda hayvana sahiptirler. Mevcut yem, hayvanların yaşama paylarını dahi karşılamaz. Verim payı için yem verilmemiş olur. Halbuki hayvan sayısı azaltılırsa, eksilen hayvanlardan kalacak yem, alıkonacak hayvanların hem yaşama paylarını karşılar, hem de verimlerini arttırır. İşletmede alıkonan hayvanların yemden faydalanma kabiliyetlerine göre seçilmeleri halinde verim artışı daha da yükselir. Ayrıca az sayıda hayvana daha iyi bakılır. Böylece işletme daha az masrafla daha fazla hayvansal üretim yapmış olur.

Başka bir önemli konu da öküzlere yedirilen yemlerdir. 60-90 günlük iş için küçük bir işletmenin iki öküzü bir yıl beslemesi ekonomik değildir. 4.5 - 5 milyon öküz memleketimizin esasen yetersiz olan yemlerini en verimsiz bir şekilde kullanmaktadır. Halbuki şimdi öküz kullanan işletmelerin takriben beşte biri işlerini inekle yapabilecek durumdadırlar. Traktör gücünden (kooperatif halinde) faydalanabilecek küçük işletmelerde de bugün en az bir milyon öküz vardır. İlk kademedeki azaltılabilecek 2 milyon kadar öküzden takriben bir milyon ton kesif dane yem artacaktır. Bu, mer'aların da biraz olsun ferahlamasını ve kaba yemden de tasarrufu sağlayacaktır.

B — Bakım ve idare:

Ziraat işletmelerimizde hayvan bakım ve idaresi, hayvansal üretimin sağladığı gelirin seviyesine, iklim ve tabiat şartlarına ve işletmeyi idare edenin bilgisine göre değişir. Bununla beraber her çeşit ziraat işletmesinde, hatta devlet müesseselerinde alışkanlığın, incelemeyi görüp kapma ihtiyadının ve yanlış öğretimin sebep olduğu genel yanlışlıklar ve eksiklik-

ier göze çarpmaktadır. Bunların giderilmesi hayvan bakım ve idaresinde esas olan aşağıdaki prensiplerin kavranıp uygulanmasına bağlıdır:

1 — Hayvan, kendisinden bir verim elde etmek için tutulur, yetiştirilir. Bu ise birinci derecede yem yemesi ile mümkündür. Öyle ise hayvanları az yemle idare etmek bir marifet değildir, bilâkis işletmeye zarar verir. Memleketimizde genel olarak hayvanlar mer'a zamanı mer'a ve anızda, mer'a mevsimi dışında ise her tarafı kapalı, ışıksız, havasız, hareket imkânı olmayan ahırlarda tutulurlar. Bu şartlarda hayvanların asgari yemle kışı geçirmeleri merak ve sabırla beklenir. Normalin üstünde uzun ve şiddetli geçen kışlarda telefata ve yavru atma artar. Zarar, yemden yapılmak istenen tasarrufun kat kat üstüne çıkar. Kışı atlatabilen hayvanlar ilkbahar mer'asını, verimi arttırmak için kullanacakları yerde, kış boyunca vücutlarından harcadıklarını yerine koymak için sarfederler. Kendilerine geldikleri zaman mer'alar kurur. Verim yine düşüktür. Unutmamak lâzımdır ki asıl gaye fazla hayvan değil, verimli hayvan beslemektir. Beş hayvanı besliyebilecek kadar yem tedarik eden bir işletmede 10 hayvanın tutulması rizikoyu arttırır, er veya geç işletmeyi zarara sokar.

2 — Ziraat işlemlerinde nakit sermaye genel olarak azdır. Bunun en verimli bir şekilde kullanılması gerekir. Bu maksatla hayvansal üretimde verimi olumlu olarak etkilemeyen işler için para sarfetmemek lâzımdır. Memleketimizde hayvan barınakları için sarfedilen paraların en az yarısı fuzulüdür. Bilinmesi gerekir ki en mükemmel barınaklarda rasyonel bir yemlemeye ve uygun bir bakıma tâbi tutulmayan hayvanların verimleri, en basit ahırlarda fakat rasyonel yemlenen ve bakılan hayvanların verimlerinle çok daha düşüktür. Keza veteriner hizmetleri (aşı ve zaman zaman yapılacak sağlık kontrolleri) için sarfedilecek para da devamlı ve aksaksız bir hayvansal üretim için zaruridir. Dışarıdan ücretle hayvan bakıcısı tutulacaksa verilecek paraya acımadan bunların en iyisini arayıp bulmak lâzımdır. İyi bir hayvan bakıcısı kendisine ödenen parayı kat kat çıkarır.

3 — Genç hayvanların bakım ve büyütülmelerinde yapılacak hatalar ileride telâfi edilemezler. Bunlar ya telefata artmasına, yahut ta ileride verimsiz bir sürünün teşekkülüne sebep olurlar. Genç hayvanları mümkün olduğu kadar açıkta, sert şartlarda büyütmek lâzımdır ki ileride devamlı ve yüksek bir verimin ağır yüklerine dayanabilsinler.

4 — Süt ve besi sığırcılığında verim kontrolü, işletmenin gelirini arttırır. Bu sayede düşük verimli hayvanlar zamanında tefrik olunarak sürüden atılabileceği gibi yüksek verimli hayvanların kendileri ve döllerini sürü-

de alıkonulabilir. Bunun kadar mühim olarak, verim kontrolü sayesinde her hayvanı verimi ile orantılı olarak yemlemek mümkün olur. Görülüyor ki verim kontrolleri lüks bir iş değildir.

5 — Devlet müesseseleri de dahil olmak üzere memleketimiz sürülerinde ortalama yaş en verimli yaşın altındadır. Bu, hayvanların en verimli yaşa varmadan elden çıkarıldıklarını ve henüz verim çağına gelmemiş hayvanların nisbî olarak çokluğunu gösterir. Böyle sürülerden bir kazanç beklenemez.

6 — Sürüde kısır hayvan sayısını asgaride tutmak lâzımdır. Köy sürülerinde bu nisbetin %60'a kadar çıktığı tesbit edilmiştir. Bu durumda doğuran hayvanlar kısırların ve gençlerin masraflarını karşılayamazlar.

C — Hayvanların sağlığını koruma:

Hayvansal üretimin güvenle yapılabilmesinde ve geliştirilmesinde sağlık koruma tedbirlerindeki başarı en önemli rolü oynar. Memleketimizde çeşitli sebeplerle bu konuda tatmin edici bir başarı sağlanamadığı yetkili veteriner hekim teşekkülleri tarafından dahi belirtilmektedir (16, 17). Bunlara göre her yıl çeşitli sebeplerden ortalama 11 milyondan fazla hayvan ölmekte ve 1.1 milyar Türk liralık millî gelir heba olmaktadır. Ayrıca parazitli oldukları için satışına müsaade edilmeyerek imha edilen organların ve etlerin değeri de yılda 13 milyon lirayı geçmektedir. Memleketimizde zaman zaman çıkan salgınlar ve hayvanlarımızın fazla miktarda parazitli olmaları yüzünden hayvan ihracatımız önemli aksamalara uğramaktadır. Bu bakımdan pek müşkül-pesent olmayan Suriye, Lübnan, Yunanistan dahi memleketimizden hayvan satın almaktan çekinmektedir. Öteki yabancı pazarlar ise memleketimiz hayvanlarına kapılarını tamamen kapamış durumdadırlar. Böylece hayvan hastalıkları, mümkün olan döviz kazancımızı önlüyerek de memleket ekonomisine zarar vermektedirler. Bunlardan başka hastalık ve parazitlerden verimin düştüğünü, halkın hayvansal yiyecek maddelerine, sağlığı bakımından, güveni azaldığı için yeteri kadar kullanmaktan kaçındığını ve neticede talebin üretimi teşvik edici seviyelere ulaşamadığını da hesaba katmak gerekir. İnsanlara bulaşan bir çok hayvan hastalıklarının bu şekilde tevliit ettikleri zararlar daha da önemlidirler.

Türk Veteriner Hekimlerinin bütün bu durumları idrak ederek memleket hayvanlarının sağlığını koruma konusunda gerek laboratuvarlarda ve gerek bilfiil mücadelede feragatle çalıştıklarına bir çok deliller vermek kabildir. En yakın bir geçmişte yapılan at vebası savaşı bunlardan biridir.

İnanıyoruz ki Türk Veteriner Hekimleri sahip olacakları imkânlarla şimdikine nazaran çok daha büyük başarılar sağlayacaklardır. Bu imkânların hükümetçe ve bunu temsilen Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünce yaratılması, hele plânlı kalkınma devrelerinde hiç te zor olmasa gerektir. Yeter ki umum müdürlük hazırlıklarını plânlı çalışmanın icaplarına göre yapabilsin.

Diğer tarafatan, Veteriner Hekimler ile (16) tamamen mutabık olarak biz de, Veteriner Hekimlik mesleğinin hayvan aşıcısı seviyesinden kurtularak gençler tarafından heves edilen; tahsil müddeti, zorluğu ve önemi ile mütenasip bir seviyeye ulaştırılmasını candan arzuluyoruz. Ancak memleket hayvanlarının sağlığını kourmada başarının arttırılabilmesi için, zikredilen literatürde sayılanlara ilâveten, bir hususun daha Veteriner Hekimlerimiz ve toplum tarafından benimsenmesini lüzumlu buluruz:

Bir çok def'alar bizzat Veteriner Hekimlerimiz tarafından ifade edilmiştir ki, memleketimizde Veteriner Hekim sayısı yetersizdir. İdarî mevkiilerde ve haralarda çalışanları da hesaba katmak şartıyla bir Veteriner Hekime takriben 70 bin hayvan düşmektedir. Buna 27 bin kadar kümes hayvanını da eklersek toparlak hesap 100 bin yapar. Taşıma ve haberleşme vasıtaları, bize nazaran çok ileri memleketlerde bile bu sayı 5-6 misli daha azdır. Bu durum çalışma ve başarı imkânları zor olan memleketimizde Veteriner Hekim sayısının arttırılmasını ve bunun için de yeni Veteriner Fakültelerinin kurulmalarını gerektirmektedir. Bunu kabul ediyoruz. Ancak şunun da kabul edilmesini bekliyoruz, ki mevcut Veteriner Hekimlerimizi tam kadro ile Veteriner Hekimlik sahalarında, yani FAO Veteriner Müşaviri Dr. C. U. Duckworth'ün deyimi ile, hastalıklarla mücadele işlerinin araştırma, teşhis, aşı ve serom istihali ve tedavi gibi sahalarında çalıştırmak lâzımdır (4). Gerek memleket ve gerek şahıslar tarafından sarfedilen büyük emeklerle yetişen Veteriner Hekimlerimizin hayvan sağlığını koruma seviyesinde çalışarak bu memleket hayvancılığına sağlayacakları faydalar, başka hiç bir meslek tarafından sağlanamaz. Fakat daha kolay, daha ucuz ve daha kısa zamanda yetiştirilmeleri mümkün olan elemanlar bir kısım Veteriner Hekimlerin halen yapmakta oldukları bir takım teknik işleri pekâlâ ve hatta daha verimli olarak yapabilirler. Bu, elemanı yerinde kullanmama, eleman ısrafı ile ilgili bir memleket mes'elesidir.

D — Hayvanlarımızın ıslâhı:

1 — Islâhın önemi:

Hayvansal üretimi geliştirmede işletme şartlarına uymuş daha yük-

sek verim kabiliyetli hayvanlar yetiştirmek, memleketimizde özel bir önem taşır; zira, genel olarak, hayvan ıslahının temelini teşkil eden damızlık yetiştiriciliği memleketimizde gelişmemiştir. Gerek yem maddeleri yetersizliğinin sebep olduğu verim düşüklüğünü azaltmak üzere mevcut şartlardan, gerek bakım ve yemleme şartlarında beklenen gelişmelerden en iyi faydalanma kabiliyetine sahip hayvanların elde edilip üretilmeleri, hayvansal ürünlerde artışın en ucuz olarak sağlanmasında büyük çapta yardımcı olacaktırlar. Halbuki konu ile ilgili olanların çoğu "Hayvanlarda verim %70-80 bakım ve yemlemeye, %20-30 da damızlık değerine bağlıdır. Buna göre ne kadar yüksek değerli damızlıklar yetiştirirsek yetiştirelim, yemleme ve bakım şartları ıslâh edilmezse verimi yükseltmeye imkân yoktur." şeklinde sık sık konuşup yazmaktadırlar. Bu görüş hem memleketimizde şimdiye kadar yapılmakta olan çalışmalarla çelişmekte, hem de modern hayvan ıslahı anlayışına ve prensiplerine uymamaktadır. Gerçekten, Tarım Bakanlığının hayvansal üretimi artırma çabalarının başında şimdiye kadar devlet müesseselerinde damızlık hayvan yetiştirip üretmek ve bunlarla memleket hayvanlarını ıslah etmek gelmiştir. Mademki hayvanlarda verim %70-80 yemleme ve bakıma bağlıdır, neden Tarım Bakanlığı hemen bütün çalışmalarını damızlık hayvan yetiştirmeye yöneltmiş ve bu maksatla Türkiye ölçüsünde muazzam paralar, dövizler, lı olabilecek tiplerde ve özelliklerde hayvanlar yetiştirilmektedir.

İkinci olarak, hayvan ıslâhında gaye verimi yüksek hayvanlar değil, ziraat işletmesi için daha kârlı hayvanlar elde etmektir. Aradaki farkın iyi kavranması gerekir. En yüksek verimli hayvanlar her zaman kârlı hayvanlar değildirler. Böyle hayvanların kârlı bir şekilde yetiştirilebilecekleri ziraat işletmeleri sade Türkiye'de değil, çok ileri memleketlerde bile azdır. Başka bir deyimle, yüksek verimli hayvanlar için gerekli bakım ve yemleme şartlarını bütün ziraat işletmelerinde sağlamağa hiç bir zaman imkân olmayacaktır. O halde damızlık yetiştiricilerinden ve bu arada devlet damızlık müesseselerinden beklenen, çeşitli işletme şartlarında en kârlı olabilecek tiplerde ve özelliklerde hayvanlar yetiştirmektir.

Üçüncü olarak, yukardaki deyişte %70-80 oranı, aslında bir populusyonda (meselâ geniş bir sürüde) mevcut hayvanların belirli bir verim bakımından gösterdikleri farklılığın çevre şartlarından ileri gelen kısmıdır. Aynı sürü içinde dahi bazı hayvanlar ötekilerden daha uygun çevre şartlarına maruz kalabilirler; fakat bu farklılık tesadüfidir. Fert olarak hangi hayvanın daha iyi, hangisinin daha fena çevre şartlarına maruz kaldığı bilinemez. Başka bir deyimle, bu oran en yüksek verimli bir hayvanın en

düşük
lenip b
%70-80
nebilir.
şartlar

Mi
dahi h
%70-80
Bu tak
iyilesti

Öt
rı ırkt
bulunu
sığırlar
ha fazl
mak iç
yeceğiz

İle
tarı ge
Kg. yer
de, bug
dirilme
bilgiler
bu yem
oynama
karşı a
zıları a
değerli
her ger

Ye
ha fazl
farklılı
Fakült
olan se
vermiş
madan
ları) u
ve kali

düşük verimli bir hayvandan muhakkak %70-80 oranında daha iyi yemlenip bakıldığını göstermez. Fakat, bu hayvanlar arasındaki farkın %70-80 ihtimalle çevre şartlarının farklı etkilerinden ileri geldiği söylenebilir. Nitekim herhangi iki hayvan arasındaki verim farkının da çevre şartlarından ileri gelme ihtimali bu kadardır.

Mümkün olan en iyi bakım ve yemleme şartları uygulanan bir sürüde dahi her hangi bir karakter bakımından hayvanlar arasındaki farklılığın %70-80'inin, hatta %90'ının çevre şartlarından ileri geldiği bulunabilir. Bu takdirde yine hâlâ çevre şartlarını ve bu meyanda bakım ve yemlemeği iyileştirmeyi mi öğütliyeceğiz?

Öte taraftan, genel olarak aynı bakım ve yemlemeğe tâbi tutulan aynı ırktan iki sürü arasında belirli bir verim bakımından muhakkak bir fark bulunur. Meselâ Bafrada Karaköy Harasında Yerlikara sığırlarla Jersey sığırları aynı esaslara göre bakılıp yemlenmektedirler. Fakat Jerseyler daha fazla süt vermektedirler. Şimdi, Yerlikaralardan Jerseyler kadar süt almak için yine "Bakım ve yemleme şartlarını iyileştirmek lâzımdır" mı diyeceğiz?

İleri memleketlerde bir kilogram canlı ağırlık için sarf edilen yem miktarı generasyondan generasyona azaltılmaktadır. Yakın zamana kadar 3 Kg. yemle 1 Kg. ağırlığa ulaşan piliçler büyük bir başarı sayıldıkları halde, bugün 2 Kg. yemle 1 Kg. ağırlığa ulaşan piliçlerin yetiştirildikleri bildirilmektedir. Bunda tavuk yememesi ile ilgili bilgilerin artması ve bu bilgilere uygun hazır yemlerin elde edilmesi kadar, damızlık seçimi, yani bu yemlerden en iyi faydalanan hayvanların seçilerek üretilmeleri de rol oynamıştır. Bir sürü içerisindeki hayvanların aynı bakım ve yemlemeye karşı aynı reaksiyon göstermeleri beklenemez. Bunlardan bazıları çok, bazıları az verim verirler. Birinciler, muhakkak ki ikincilerden daha üstün değerlidirler. Bu üstünlük belirli oranlarda döllere de geçer. Ve böylece her generasyon bir evvelkinden daha verimli döllere elde edilebilir.

Yerli hayvanlarımızla melez hayvan populasyonlarında bu imkân daha fazladır. Zira böyle sürülerde üstün verimli hayvanların ötekilerden farklılığı daha çok genotipiktir, kalıtsaldır. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Kürsüsünce Devlet Üretme Çiftliklerinde yapılmakta olan seleksiyon (damızlık seçimi) denemeleri bu görüşe uygun sonuçlar vermişlerdir. Bakım ve besleme şartlarında her hangi bir değişiklik yapmadan, sadece her generasyon kullanılan damızlıkları (koçları ve koyunları) usulüne göre dikkatlice seçmek suretiyle sürülerin yapacağı veriminde ve kalitesinde kısa zamanda önemli artışlar elde edilebilmiştir. Meselâ

Türkgeldi Devlet Üretme Çiftliği Kıvırcık sürüsünde 1955 yılında 1,5 Kg. olan ortalama yapağı verimi üç generasyon damızlık seçimi sonunda 2,4 Kg. ma, 50'S olan yapağı kalitesi 56'S'e çıkarılmış; yapağında kaba kılların nisbî miktarı azaltılmış ve semi-fine dedikleri, mütecanis ve yapağı piyasasında çok aranan bir yapağı geliştirilmiştir. Malya ve Ulaş Devlet Üretme Çiftliklerinde Karaman sürülerinde de aynı derecelerde ilerlemeler sağlanmıştır.

Bu açıklamalarla belirtmek istiyoruz ki, "hayvanlarda verim büyük bir kısım itibariyle yemleme ve bakıma bağlıdır" diye elikolu bağlayıp yemleme ve bakım şartlarının iyileşmesini beklemek doğru değildir. Şimdiki yemleme ve bakım şartlarında bile, sırf damızlık seçimi (ve genel olarak ıslah) yolu ile bir çok verimlerde önemli ilerlemeler sağlamak mümkündür. Muhakkak ki bu, teknik bakımdan, hayvanları daha iyi yemliyerek verimlerini arttırmaktan daha zordur. Fakat hayvanları daha iyi yemlemenin de ekonomik zorlukları vardır. Bizi yapılacak işin zorluğu değil, ekonomik yönü ilgilendirmelidir. Ekonomik şartlara göre en uygun çalışma tarzını (tenik kolaylığına veya zorluğuna bakmadan) benimsemek ve bu yolda sebatla ve bilgili olarak yürümek zorunda olduğumuzu idrak etmeliyiz. Memleketimizde damızlık yetiştiriciliği ve yurt hayvanlarının ıslâhı konusunda yapılmış ve yapılmakta olan çalışmaların (bundan sonraki bahislerde) incelenmelerinden anlaşılacaktır, ki bu konuda da büyük eksiklerimiz vardır.

2.— Yabancı ırkların saf olarak yetiştirilmesi ve çevirme:

Memleketimizde yemleme ve bakım şartlarını birden bire yabancı memleketlerin yüksek verimli hayvanlarına uygun gelecek seviyelere çıkarmamız beklenemez. Ekonomik şartlar buna müsaade etse dahi henüz bunu yapabilecek nitelikte elemanlar yetersiz sayıdadır. Ekonomik mülahazaların bahis konusu olmadığı haralarımızda dahi yemleme ve bakım şartları gereken mükemmellikte değildir. Öte taraftan, memleketimizdeki iklim ve diğer tabiat faktörleri de yabancı memleket hayvanlarının alıştıklarından daima farklı kalacaklardır. Bu durumlar memleketimizde yabancı ırklardan damızlıkların doğrudan doğruya, saf olarak üretilmesinden beklediğimiz neticelerin alınmayacağını açıklar. Genel biyolojide ve özellikle hayvan ıslahında adaptasyon, yeni şartlara uyma, diye geniş ve önemli bir bahis vardır. Her ırk, içinde geliştiği çevre şartlarına karşı en uygun reaksiyon gösteren hayvanların seçilip üretilmeleri ile gelişmiş veya geliştirilmiştir. Yapılan seçim, bahis konusu hayvan topluluğunda, ırkta, belirli kalıtım faktörlerinin (genlerin) toplanmasını sağlar. Bu kalı-

5 Kg.
da 2,4
ulların
piya-
Üret-
r sağ-

tım faktörlerinin başka çevre şartlarında da aynı derecede üstün fenotipik değerler (verimler) meydana getirmeleri gerekmez. Bahis konusu ırk ne kadar özel çevre şartlarında geliştirilmiş ise, bu şartlardan sapmalara karşı o kadar hasastır, öteki çevre şartlarına uyma kabiliyeti o kadar geridir. Sade evcil hayvanlar için değil, diğer bütün canlılar için de varid olan bu biyolojik kanunu daima göz önünde tutmak gerekir.

büyük
ğlayıp
Şim-
el ola-
müm-
nliye-
yem-
değil,
çalış-
semek
idrak
arının
son-
büyük

Buna rağmen memleketimizde damızlık konusunun halli için şimdiye kadar bizimkilerden farklı çevre şartlarında geliştirilmiş hayvan ırklarını memleketimizde saf olarak yetiştirmek veya yerli hayvanlarımızı bunlara çevirmek yolu güdülmüştür. Bunda muvaffak olunamayınca da bir evvelki bahsin baş tarafında belirtilen mazeret ortaya atılmıştır: "Bakım, yemleme ve iktisat şartlarımız düzelmedikçe yüksek verimli damızlıklar yetiştirme çabalarından başarı beklenemez. "Peki bu, senelerce çalışıldıktan sonra mı anlaşıldı? İlim, olayları önceden görmemizi mümkün kılar. Yukarıda kısaca açıkladığımız biyoloji kanunu bilseydi veya ilim ışığından yürüme prensibinden sapılmasaydı, bu işin böyle bir sonuç vereceği önceden bu kadar emek, para ve vakit harcamadan da görülür ve eğer bilinmiyorsa, bilenlerden sormak suretiyle doğru yol bulunurdu. Bu yol biraz ileride 3. bahiste açıklanmıştır.

bancı
e çl-
henüz
k mü-
bakım
zdeki
alış-
e ya-
nesin-
e ve
iş ve
rşı en
iş ve-
ırk-
kali-

Başka memleketlerden yeni ırklar ithal edip bunları saf olarak yetiştiren veya çevirmede kullanan memleketler vardır. Bunların başında Amerika Birleşik Devletleri gelir. Bu memleketteki hayvansal üretim şartları her zaman bizim memleketimizdeki şartlardan çok daha üstün olmuştur. Buna rağmen ilk devrelerde (adaptasyon devresinde) muazzam telefata karşılaşılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve buradaki yetiştiriciler bu telefata katlanabilecek mali kudrete sahipti ve neticede ithal edilen hayvanlardan yeni şartlara uyabilenler kalmışlar ve üremişlerdir. Diğer taraftan, Amerika yetiştiricileri de sun'i seleksiyonla buna önemli derecede yardım etmişlerdir, öyle ki bugün Amerika'da yetiştirilmekte olan evcil hayvanlar, hele sığırlar, orijinallerinden çok farklıdırlar.

Memleketimize ithal edilen damızlıkların da evvelâ haralarımızda bir adaptasyon devresi geçirdikten sonra köylülere, özel işletmelere dağıtılmakta olduklarından bahsedilmektedir. Fakat şunu bilmek gerekir ki, bir defa yabancı hayvanların haralardaki şartlara uymaları, asıl yetiştirilecekleri köylü işletmelerindeki şartlara da uymalarını gerektirmez. Zira haralardaki tabiat, bakım ve besleme şartları arasında da büyük farklar vardır. İkinci olarak, haralardaki şartlara dahi uyma tam olmamaktadır. Bu müesseselerde izlenen yetiştirme usulleri ile buna imkân yoktur. Zira

seleksiyon olmadan adaptasyon devresi kolay kolay geçirilemez. Halbuki haralarımızda ne tabiatın tam olarak seleksiyon yapmasına müsaade edilir, ne de insanlar kendileri seleksiyon yaparlar.

3 — Yabancı Irklardan Faydalanma Yolları :

Bir evvelki bahislerde açıklananlardan anlaşılmalıdır ki, memleketimizde hakim yemleme, bakım, tabiat ve iktisat şartları yabancı memleketlerin yüksek verimli hayvanlarını saf olarak yetiştirmeğe veya yerli hayvanlarımızı bunlara çevirmeye, genel olarak, elverişli değildirler. O halde bu konuda kabul edilmesi gereken prensip, kendi şartlarımızda azamî verim gösteren damızlıklar yetiştirmek ve kullanmak olmalıdır. Kendi şartlarımız da memleketin her tarafında aynı olmadığına göre, her türlü şart için ayrı özellikte damızlık hayvanlar elde etmek zorunluğu vardır. En geri yetiştirme şartları bulunan bölgelerimizde ve işletmelerimizde tamamen yerli hayvanlar arasından en verimlilerini seçerek üretirken, en ileri yetiştirme şartları bulunan bölgelerimizde ve işletmelerimizde de en verimli yabancı ırkların verimle ilgili kalıtsal kabiliyetlerinden azamî derecede faydalanmak gerekir. Bu iki ekstrem arasındaki çok çeşitli bölgelerimiz ve işletmelerimiz için ise, çeşitli yabancı ırkların verimle ilgili kabiliyetleri ile yerli ırklarımızın memleket şartlarına uyma kabiliyetlerini çeşitli oranlarda toplamış yeni hayvan tiplerinin, ırklarının geliştirilmeleri gerekir. Bu, zooteknikde kombinasyon melezlemesi denen oldukça zor bir metodla yapılır. Ancak, metodun zorluğu gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Memleketimizde şimdiye kadar uygulanmakta olan çevirme melezlemesi ise hayvan ıslâhında en basit bir methoddur; bu sebepten problemleri bizimki gibi çok ve karışık olan memleketlerde ve bölgelerde değil, basit olan yerlerde uygulanabilir.

Yeni hayvan ırklarının elde edilmelerini gerektiren şartlarımız, memleketin hayvancılık bakımından genel karakterini teşkil ettikleri halde, veteriner teşkilâtımızca memleketin damızlık hayvan ihtiyacının karşılanması yönündeki çalışmalarda hemen hiç dikkate alınmamışlardır. 1961 yılında Tarım Bakanlığınca tertiplenen bir toplantıda Ziraat Yüksek Mühendisleri tarafından savunulan bu prensip kabul edilmiş ve koyunculuk sahasında yapılacak işler için gerekli yabancı ırkların ithaline dair bir proje hazırlanmış ise de, maalesef uygulama plânları yapılmamış ve tatbikine geçilmemiştir.

4 — Damızlık İthalı :

Son iki yıldır memleketimizde önemli miktarlarda sığır ve bir kısım

da at damızlığı ithal edilmiştir. İthal edilen sığırlar esasen memleketimizde mevcut olan ırklardandır. En büyük ithal 1925 den beri memleketimizde yetiştirilen Esmer sığırlardan olmuştur. Biz memleketin muhtaç olduğu sığır damızlığının (ki özellikleri yukarıda C bahsinde belirtilmişti) sağlanabilmesi için şimdilik bu hayvanlara lüzum olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü, yeni tiplerin ve ırkların meydana getirilmesi için lüzumlu miktar ve evsafa esmer sığıra esasen sahip bulunmaktayız. Memleketimizde bu sığır ırkının en iyi numunelerini yetiştiren müesseselerimiz vardır. Türkiye Şeker Fabrikaları Çiftlikleri ve özellikle Eskişehir çiftliği, Bursa Bölge Ziraat Okulu ve Beydere Teknik Ziraat Okulu sürüleri bugün en az İsviçre'deki orijinal Esmer sığır sürüleri kadar yüksek verimlidirler. Avusturya'dan iki yıldır ithal edilen Esmer sığırların bunlar derecesinde yüksek verim kabiliyeti göstereceklerine inanmıyoruz. Geçen yıl Viyana'daki Avrupa Zootečni Federasyonu Kongresine katılan Ziraat Yüksek Mühendislerine orada ifade edildiğine göre, bütün mübayaalar düşük verim seviyeli sürülerin bulunduğu eyaletlerden yapılmış, yüksek verim seviyeli sürülerin bulunduğu eyaletlere (buraların zootečni mütehassısları Ziraat Mühendisi diye (!) uğranmamıştır. Bunda, mübayaaya edilen hayvanların hastalıklardan salim olmalarına daha fazla önem verilmiş olması da bir sebep teşkil edemez. Zira ilk getirilen hayvanların (buradaki muayeneleri sonucunda) mühim bir kısmının mecburi kesime tâbi tutulması gerekmiştir.

Bu ithallere karar verenler ve bu ithalleri bizzat yapanlar mükemmel bilmektedirler ki, yukarıda sözü geçen müesseselerimizde yetiştirilen yüksek verimli ve aynı zamanda memleket şartlarına daha fazla uymuş Esmer sığır boğaları, gerçek değerlerinden çok düşük fiatla dahi güçlkle satılabilmekte, çoğu kastre edilerek mezbahalarda kesilmektedir. İthal edilen hayvanlardan elde edilecek boğalara nazaran çok daha yüksek değerli olan bu boğalarımızdan faydalanma imkânlarını ve yollarını bilmeden veya bu yollardan yürümenin şartlarını geliştirmeden, memleketin bir kuruluşuna bile muhtaç olduğu dövizlerin bu şekilde harcanmasını iyi görüşle bağdaştırmak kolay değildir. Kaldı ki, memleketin ekseri bölgelerinde başarı ile kullanılacak sığır tiplerinin yetiştirilmelerinde bir çok Devlet müesseselerinde mevcut muhtelif derecelerde melez boğa ve ineklerden faydalanmak ta mümkün, hatta zaruridir. Zira bunlar arzulanen yeni tipleri temsil etmektedirler. Gaye zaten bu tipte hayvanlar elde etmektir. Modern yetiştiricilikte hayvanın melez veya saf olması değil, yetiştirme gayesine uygun olup olmaması önemlidir. Saflık veya melezlik zaten nisbî deyimlerdir. Mutlak saf bir hayvan popülasyonu veya ırkı mevcut değildir. Arzulanan tipte yeteri kadar hayvan elde edildikten

sonra, bu tipin tesbiti ve diğer ırklar kadar saf diyebileceğimiz populasyonların elde edilmesi kolaydır. Bunu sağlayacak metod mevcuttur.

Hal böyle iken her yıl yüzlerce melez genç boğa kastre edilip kasaplık olarak satılmakta, yâni heba edilmektedir.

İthal edilen ikinci sığır ırkı Jerseydir. Karadeniz bölgesindeki yerli sığırlarımızın ıslâhında kullanılmaktadır. Bu olumlu bir teşebbüstür. Ancak bundan faydalanabilmek için mutlaka kombinasyon melezlemesini uygulamak ve aynı zamanda bundan sonraki bahislerde açıklanan hususları yerine getirmek şarttır.

At damızlığı olarak ithal edilen, Haflinger ırkıdır. Bu at, Avusturya Alplerinde taşıma ve ziraat işlerinde başarı ile kullanılmakta olup küçük soğuk kanlı at tipini temsil eder. Doğu Anadolu atlarının ıslâhında kullanılmak üzere ithal edildiği bildirilen bu atların halk tarafından tutulmıyacağı kuvvetle tahmin etmekteyiz. Aynı bölgede bir zamanlar mevcut bulunan hemen hemen aynı tipteki Malakan atları bugün ortadan kaybolmuştur (1). Doğuda halk aynı zamanda binek olarak ta işe yarayabilecek atları tercih etmektedir. Kanaatımıza göre, ithal edilen bu atlar için düşünülen işleri ona yakın başarıda yapabilecek, fakat ondan daha çok kanaatkâr ve mukavim atlar memleketimizde mevcut bulunmaktadır.

5 — Devlet Hayvancılığı :

Şimdiye kadarki bütün cumhuriyet hükümetlerinin memleketimizde hayvansal üretimi arttırma yönündeki çalışmaları hemen tamamen yeni devlet müesseseleri kurmak ve buralardan memleketin damızlık hayvan ihtiyacını karşılamak gayretine inhisar etmiştir. Bu sistemin memleket hayvancılığını geliştirmede verimli olamayacağı, memleketin damızlık hayvan ihtiyacının devlet müesseseleri tarafından karşılanmasına madde ten imkân bulunmadığı, devlet müesseselerindeki damızlıkların yetiştirilme ve tevzi şekillerinin de memleket hayvancılığına yardım edecek niteliği taşımadığı odamıza mensup mütehassıs kişiler tarafından çeşitli münasebetlerle sözlü ve yazılı olarak beyan ve isbat edildiği halde, elân dahi bu müesseselerin takviyesine ve yenilerinin tesisine çalışılmaktadır. Bu sebeple durumu bir defa daha incelemek ve kamu oyuna sunmak lüzumu duyulmuştur.

a — Devlet Müesseseleri memleketin Damızlık İhtiyacını Karşılayamazlar.

40 yıldan beri devam eden çalışmalara rağmen bugün devlet müesseselerinde mevcut her ırktan, her kalitedeki dişi ve erkek damızlık hayvan miktarları 4 sayılı Tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4 — Devlet müesseselerindeki damızlık hayvan miktarları

Müesseseler	İnek	Boğa	Koyun	Koç	At	T. keçi	Teke
Vet. İş. G, Md.	2735	136+	21915	4791	2238	2392	1004
Aygır depoları		122			962		
D, Ü. Çiftleri.	1362	68+	22750	1138+			
Zir. İş. G. Md.	167	38	567	26	—	—	—
Toplam	4064	364	45232	5955	3200	2392	1004

Görülüyor ki bütün devlet damızlıklarının toplamı 62 bin kadardır. Bu miktar 76 milyon baş hayvanın %0,08'ini (yani onbinde sekizini) teşkil eder. Bir memleket hayvancılığının seviyesini tâyinde bu oran önemli bir ölçektir. Normal olarak %5 den aşağı olmamalıdır. Demek ki şimdiki mevcudun 62 misli kadar damızlık sertifikalı hayvana sahip olduğumuz zaman hayvancılığımızın normal bir gelişme göstermesi beklenebilir. Devlet müesseselerinin bu kadar damızlığı yetiştirmesine, barındırmasına imkân olmadığı açıktır.

Durumu başka bir yönden de incelemek mümkündür. Son yılda devlet eli ile takriben 40 bin kısırak, 67 bin inek, 122 bin koyun 1900 T. keçiye aşım yaptırılmıştır. Devlet müesseselerinden özel yetiştiricilere ve köylere 1962 yılında tevzi edilen damızlık miktarının 3 mislini evvelki senelerde dağıtılmış olanlardan elde kalan diye kabul edersek ve bunların tabii aşım la aşabilecekleri dişi hayvan sayısını normal normlara göre hesaplayıp yukardakilerle toplarsak, devlet müesseselerinde yetiştirilen erkek hayvanların aştıkları dişi hayvan sayıları şu şekilde bulunur: İnek 92 bin, koyun 266 bin, kısırak 40 bin, T. keçisi 1900. Sığır popülasyonumuzdan 3.5 milyon başın boğa altı inek olduğu kabul edilirse Devlet damızlıkları bunların ancak %2.6 sını aşabilmiştir. 34 milyon koyundan 17 milyonunun koç altı olduğu kabul edilirse Devlet damızlıkları bunların da ancak %1.6 sına yetebilmiştir. Kısıraklarda bu nisbet %10'a kadar çıkmakta ise de T. keçilerinde 10 binde sekize düşmektedir. Attaki yüksek nisbet dölleme nisbetindeki düşüklükte etkisini azaltmaktadır.

b — Devlet Damızlıklarından Döl Alma Nisbeti Düşüktür :

Bir evvelki bahiste verilen rakkamlarda sun'i tohumlama uygulanan dişi hayvanlar da dahildir. Artık herkes biliyor ki memleketimizde sun'i

+ Dişilerine göre tahmin edilmiştir.

tohumlama uygulanan ineklerde döl tutma nisbeti çok düşüktür. En iyi bir tahminle %40 civarındadır. Yani sun'i tohumlanan ineklerin %60'ı kısır kalmaktadır. Koyunlarda aşım mevsimi kısa olduğu ve sun'i tohumlama istasyonu sürülerin yanında açıldığı için döl tutma nisbeti %80'e kadar çıkmaktadır. Aşım duraklarında Devlet aygırlarının aştıkları kısrakların ise ancak %25'i döl tutmakta, %75'i kısır kalmaktadır. Ege bölgesinde yapılan bir araştırmada elden geçirilen rastgele 500 attan sadece 32'si yani %6'sı Devlet aygırlarının döllerini bulunmakta idi. Bu bildiriye göre, Devletin damızlık erkek hayvan yetiştirerek memleketin ihtiyacını karşılamak çabası bu bakımdan da verimsiz kalmaktadır. Hele bu işler için sarfedilen emek ve para da hesaba katılırsa, işin ciddiyeti daha da artar.

c — Devlet Özel Damızlık Yetiştiricilere Rakiptir :

Devlet müesseseleri memleketin damızlık ihtiyacını karşılamadığı ve buna imkân da bulunmadığı halde, bu ihtiyacı karşılamada hemen yegâne kaynak olacak özel damızlık yetiştiricilerin gelişmelerine çalışılmamış, bilâkis bunlarla rekabet edilmiştir. Maliyetlerinin, hatta kasaplık değerlerinin çok altında boğa ve koç tevzi edilmiştir. Bu tutum sade özel yetiştiricilerin gelişmesini önlememiş aynı zamanda tevzi edilen damızlıklara gerekli önemin verilmesini, dolayısıyla bunlardan gereği gibi faydalanılmasını intaç etmiştir. Damızlık tevzii şeklindeki hatalar da netcelerin olumsuzluğunu arttırmıştır. Eğer Devlet damızlıkları, uygun şartları bulunan köylerin ve münferit ziraat işletmelerinin damızlıkçı olarak gelişmelerini sağlayacak şekilde kullanılsalardı bir evvelki bahiste açıklanan geri durum meydana gelmezdi. Hiç olmazsa bundan sonra çalışmaların bu yöne çevrilmesi zorunluğu anlaşılmalıdır. Türkiye'nin damızlık ihtiyacı ancak özel işletmelerde yetiştirilecek damızlıklarla karşılanabilir. Onlara rakip değil, müzahir olmalı, onları teşvik edici tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirlerin Devlete yükleyeceği külfet, Devlet müesseselerinde damızlık yetiştirmenin, hele dış memleketler damızlık ithal etmenin külfetinden çok daha az olacaktır. Devlet müesseselerinde vasat bir damızlığın maliyeti, özel yetiştiricideki maliyetinin en az iki mislidir. Islâh edilmiş hububat, pamuk ve pancar tohumlarının üretilmesinde uygulanan sistem hayvan damızlığının üretilmesi için de mükemmelen uygulanabilir.

d — Haralardaki Damızlıklar İyi Seçilmemektedirler :

Haralar en yüksek değerde damızlıklar yetiştirmesi gereken müesseselerdir. Fakat buralarda önemli masraflar yapılarak tutulan kayıtlardan dahi faydalanmadan en iptidai işletmelerde uygulanan bir usulle (hay-

vanların formlarına, eşkâllerine bakılarak) damızlık seçildiği bu müesseselerde araştırma yapan sade ziraatçı değil, fakat aynı zamanda veteriner zooteknistler tarafından da, önemle belirtilmiştir (2, 11, 13). Kalıtsal kabiliyetlerin ilettilmesi, ıslâhı damızlık seçimindeki isabete bağlıdır. Form ile iktisadî önemi haiz verimler arasında güvenilir bir münasebetin bulunmadığı çoktan anlaşılabilir damızlıkların seçiminde kendilerinin ve akrabalarının gerçek verimlerden faydalanma yolu tutulmuş, bunlardan hayvanların gerçek damızlık değerlerini anlama metodları geliştirilmiştir. Hatalarımızda çalışanların bu metodları bilmemeleri veya uygulamamaları önemle üzerinde durulacak bir konudur.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus ta damızlıkların seçiminde esas olacak verimlerin hara şartlarında değil, bunların asıl kullanılacakları şartlarda elde edilmiş olmalarıdır. Zira bir çok def'alar işaret edildiği üzere, hara şartlarında yüksek kabiliyetli hayvanlar seçilmiş olsalar dahi bunların veya döllerinin özel işletmelerdeki ve hele köy sürülerindeki şartlarda da yüksek verimli olmaları gerekmez.

Bu bölümde anlatılanlar göstermektedir ki Devletin damızlık yetiştirme çabaları, hele sarfedilen para ve emekle kıyaslanamayacak derecede, verimsizdir. Bu, hem genel olarak Devlet hayvancılığının mahiyetinden hem de memleketimizde Devlet hayvancılığını yürütmedeki hatalardan ileri gelmektedir. O halde bu sistemi ıslâh etmek bir zorunluktur.

6 — Sun'î Tohumlama Problemi :

Sun'î tohumlama, yüksek değerli erkek damızlıklardan daha fazla sayıda döl almak maksadıyla uygulanan çok faydalı bir tekniktir. Az sayıda hayvanı olan işletmelerin yüksek değerli erkek damızlıklar tedarik etmeye, ne bilgileri, ne de malî güçleri elverişlidir. Bu, özellikle süt sığırcılığında varittir. Bu işletmelerde bir boğa bile büyük bir masraf kaynağı teşkil eder. Bu sebeple ileri memleketlerde işletmeler birleşip dernekler kurmuşlar, müştereken yüksek değerli bir kaç boğa satın almışlar ve bunlardan sun'î tohumlara ile birlikte faydalanmışlardır. Sonraları sun'î tohumlama daha çok, gerçekten değerli boğaların tanınıp seçilmelerini mümkün kılan bir usul olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Özellikle süt sığırcılığında boğalar, genel olarak, dişi yavrularının verimlerine göre (döl kontrolü, progeny - testing usulü ile) değerlendirilmektedirler. Her hangi bir çiftlikte dişi hayvan sayısı yeter sayıda genç boğayı bu esasa göre birbirleriyle karşılaştırmağa ve bunların en iyisini seçmeğe yetecek kadar değildir. Diğer taraftan, döllerinin bir çiftlikteki üstünlüğü sebebi ile seçilmiş bir boğanın öteki çiftliklerde de üstün verimli döller vereceği ga-

ranti edilememektedir. Bu sebeplerden damızlık olacak boğaların gerçek değerleri sun'î tohumlama ile çeşitli özel işletmelerde elde edilen çok sayıda döllere göre tâyin edilmektedir.

1935 yılında halk elindeki yerli koyunların Merinosa çevrilmelerinde sun'î tohumlama kullanılmaya başlanmıştır. Bu faaliyet halen de devam etmektedir. Son 10 yıldan beri yerli sığırlarımızın yabancı ırklarla melezlenmelerinde de sun'î tohumlamadan faydalanılmaktadır. Bu işler için her hangi bir yetiştirici organizasyonu mevcut değildir. Veteriner İşleri Umum Müdürlüğü bu işleri bir amme işi olarak yürütmektedir. Fakat bunda da önemli hatalar yapılmaktadır. Bir def'a, sun'î tohumlamada kullanılan erkek damızlıklar ne yetiştirildikleri Devlet müesseselerinde ilmi diyebileceğimiz bir metotla seçilmektedirler, ne de sun'î tohumlama ile elde edilen döller her hangi bir verim kontrolüne tâbi tutulmaktadırlar. Meydana getirilen melez döller arasından yetiştirme gayesine uygun olanların damızlığa ayrılmaları için yetiştiriciye her hangi bir yardım yapılmamaktadır. Bu şartlar altında sun'î tohumlamadan beklenen fayda, taşıma su ile döndürülen bir değirmenden beklenecek faydadan farksızdır.

İkinci olarak, sun'î tohumlama ile gebelik nisbetlerinde normal kabul edilemeyecek düşüşler müşahade edilmektedir. Memleketimizde özellikle sığırlarda sun'î tohumlama ile yüksek gebelik nisbeti elde etmenin şartları henüz gelişmemiştir. Tohumlanacak ineklerin zamanında haber verilmemeleri, haber zamanında verilse dahi vesait kifayetsizliğinden zamanında tohumlamaya yetişilememesi her zaman varittir. Buna rağmen veteriner teşkilâtı sun'î tohumlama yapacağı köylerdeki bütün boğaları kastre etmektedir. Hem köylüye, "Senin boğa ihtiyacını ben karşılayacağım" diyerek bütün boğalarını kastre etmek, hem de sonradan karşıyamamak, o köydeki ziraat işletmelerinin sade maddî zararlara sokulmaları ile değil, bundan daha önemli olarak ta, köylünün sun'î tohumlamaya ve dolayısıyla Devlete itimadının kaybedilmesi ile neticelenir. Unutmamak lâzımdır ki özel ziraat işletmeleri her hangi bir tarımsal faaliyet için zorlanamazlar. Zorla yaptırılan bir işten ziraat işletmelerinin maruz kalacakları zararın zorlayan tarafından ödenmesi gerekir. Veteriner teşkilâtımız bir çok işlerini kanun zoru ile yürütmek itiyadındadır. Salgın hastalıklarla savaşlarda edinilen bu itiyat, köylünün hayvansal üretim faaliyetlerini yönetmede de rol oynamaktadır. Bu, ancak totaliter rejimlerde uygulanan bir usuldür.

III — İDARİ FAKTÖRLER (ORGANİZASYON)

Önceki bölümlerde belirtilen işleri yapmak ve üreticiye benimseterek

yaptırmak için lüzumlu organizasyonlar hayvansal üretimi etkileyen faktörlerin sonuncusu, fakat en önemlisi olarak bu bölümde inceleneceklerdir. Memleketimizde hemen her alanda en büyük eksikliğin organizasyon olduğu aydın kişiler tarafından iyi kavranmış bir gerçektir. Hayvansal üretim alanında da duyulan bu eksikliğin nasıl giderilebileceğini, öteki memleketlerdeki organizasyon şekilleri ile memleketimiz gerçeklerini göz önünde tutarak tartışmada büyük faydalar vardır.

Bizce iki türlü organizasyona ihtiyaç duyulmaktadır.

A) Özel yetiştirici organizasyonları

B) Devlet organizasyonları.

A — Özel Yetiştirici Organizasyonları :

Yetiştirici dernekleri, birlikleri ve federasyonu ile kooperatifler bu kategoriye girerler. Devlet hizmetlerinin, çokluk bu kanallarla yetiştiricilere ulaştırılmaları hem kolay ve az masraflı, hem de verimlidir. Yetiştiricilerin birbirlerine yardım birbirlerinden öğrenme ve birbirlerini kontrol kapasiteleri çok daha yüksektir. Birleşen yetiştiricilerin hem malî, hem politik güçleri de artar: Bir ziraat veya veteriner müdürünün kendi başkanlığından sağlamadığını, bir yetiştirici derneği sağlayabilir. Ancak bu gücü dernek yöneticilerinin özel politik gayelerine alet etmelerine hiç bir zaman göz yummamalıdır.

Demokratik idare sistemi yurt içinde kökleştikçe bu tip organizasyonlar da kurulup gelişeceklerdir. Ancak bunu çabuklaştırmak bütün aydınlara ve özellikle ziraat teşkilâtı elemanlarına düşen çok önemli bir ödevdir. Bu düşünce ile Ziraat Fakültelerimizin Zootečni Kürsülerinde "hayvancılık organizasyonları" adı ile ayrı bir ders verilmekte ve gençler bu yönde çalışmaya teşvik edilmektedirler.

Özellikle damızlık yetiştirecek ziraat işletmelerinin bölge bölge dernekler kurmaları, sonra bu derneklerin birlikler, federasyonlar halinde kuvvetlenmeleri şarttır. Bu dernek ve birlikler Devlet Müesseselerinde yetiştirilen damızlıkların şimdiki gibi heba olmalarını ve bu müesseselerin yetiştiricilere rakip olarak çalışmalarını önlemekle kalmayıp hükümet programlarının damızlık hayvan yetiştiren özel yetiştiricileri destekleyecek şekilde düzenlenmelerinde de etkili olurlar.

Kooperatifler ve hayvansal ürünlerin değerlendirilip en iyi şartlarda satılması, yetiştiricinin ihtiyacı olan maddelerin en uygun ve en ucuz ola-

rak sağlanması suretiyle üreticilere çok geniş maddi menfaatler sağlarlar. Bu konuda evvelce yeteri kadar açıklama yapılmıştı.

Memleketimizde yetiştirici organizasyonları kurulmadan arzulanan seviyelere ulaşmamızı mümkün göremiyoruz. Ziraat Odaları çiftçileri bu tip çalışmalara alıştırebilirler. Odalarda teşekkül edecek çeşitli çalışma kolları, sözünü ettiğimiz derneklerden beklediğimiz hizmetleri başlangıçta yapabilirler. Fakat, ileride ziraat odalarına karşı dahi haklarını ve prensiplerini savunabilecek kuvvetli dernekelere mutlak lüzum vardır.

B — Devlet Organizasyonu:

Devlet organizasyonu, devlet hizmetlerinin çeşit ve hacmine uygun olarak kurulmalıdır. Hayvansal üretimle ilgili devlet hizmetleri aşağıdaki şekilde sıralanırlar:

- 1 — Araştırma,
- 2 — Eğitim ve yayım,
- 3 — Hayvan sağlığını koruma
- 4 — Resmî kurumlar.

1 — Araştırma:

Memleket şartlarında güvenle uygulanabilecek hayvansal üretim metodlarını bulmak üzere Tarım Bakanlığı Veteriner ve Ziraat İşleri Umum Müdürlüklerine bağlı bir çok enstitü ve istasyonlar kurulmuş bulunmaktadır. Üç Ziraat Fakültesi ile bir Veteriner Fakültesinin ilgili kürsülerinde de aynı maksatla çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Bütün bu kurumlar için müşterek olan problem, iyi yetişmiş ilim adamları ve ekipman azlığıdır. Bunlardan birincisi için tedbir olarak Üniversitelerde özellikle asistanlık devresinde çekilen sıkıntıların azaltılması ve Üniversite dışındaki araştırma kurumlarında çalışanlar için de Üniversitedeki gibi akademik payelerin ve tazminat bareminin uygulanmasını lüzumlu görmekteyiz. Dış memleketlere gönderilecek gençleri muhakkak Üniversitelerde ilmi bir unvan almağa zorlamak, Üniversitelerimizde Üniversite sonrası öğretim (Graduate School) sistemini kurmak ve Tarım Bakanlığı araştırma kurumlarında çalışacakların böyle bir öğretim görmelerini sağlamak gibi tedbirler de ilk söylenenleri tamamlarlar.

Araştırma daima masraflıdır. Her yıl yeni yeni, eskilerinden daha hassas ve daha çabuk çalışan, fakat daha pahalı aletler yapılmaktadır.

Her müesseseye bunlardan herbirini satın almağa, bizden daha zengin memleketlerin dahi gücü yetmemektedir. Bunun yerine onlar, araştırma kurumlarının çalışma programlarını öyle düzenlemektedirler ki, bir aletten bir çok kurumlar faydalanabilmektedirler. İşbirliği, koordinasyon, denen bu çalışma şekline bizim ihtiyacımız çok daha büyüktür. Bu, sade aletleri değil, insanları, vakti, yatırım ve cari masrafları da en verimli şekilde kullanmanın yegâne yoludur. Araştırma kurumları arasında gerekli olan bu işbirliği ancak bir başlı bir idare tarafından düzenlenip yürütülebilir. Bu işi yurt çapında yapmak üzere özel bir kanunla bir konsey kurulmuştur. Tarım Bakanlığının da buna paralel olarak kendi araştırmalarını koordine edecek bir organizasyon meydana getirmesi gerekir. Bu organizasyonda birinci plânda Zirai Yayım bölge teşkilâtına paralel kuruluşlar ve çiftçiye götürülmesi en lüzumlu bilgilere yönelmiş araştırmalar düşünülmelidir.

2 — Öğretim ve Yayım:

Tarımı ileri memleketlerde, hangi ziraat işletmelerinde, hangi hayvansal ürünlerin, hangi tür ve ırktan ve ne miktarda hayvanla ve hangi teknik yollarla en ucuz, en fazla ve en iyi olarak elde edilebileceğini işletmeyi idare edenlere ve işletmede çalışanlara öğretmek, onları organize ederek üretim faaliyetlerinden en yüksek geliri sağlamalarına çalışmak, üreticinin karşılaştığı teknik ve ekonomik problemleri ilgili devlet teşekküllerine ve araştırma kurumlarına iletmeğe üzer ezraî yayım teşkilâtı görevlendirilmiş bulunmaktadır. Önsözde ve diğer ilgili bahislerde açıkça belirtildiği üzere, Ziraat İşletmesi içindeki bütün üretim kolları ve üretim vasıtaları birbirleriyle organik bir yapı teşkil edecek şekilde kaynaşmış bulduklarından, hayvansal üretimle ilgili problemleri öteki tarımsal üretim problemlerinden ayrı olarak ele alıp çözmeğe imkân yoktur. Aksi halde bir takım çalışmalar ve tarımsal üretim kolları arasında denge bozuklukları meydana gelir ki, memleketimiz tarımının çekmekte olduğu sıkıntılar arasında bunun yeri ilk sıralardadır.

Ziraat işletmelerindeki üretim işlerinin en verimli bir şekilde plânlanıp yürütülmesinde, zamanında gerekli değişmelerin yapılmasında yol gösterecek, önderlik edecek bir zirai yayım teşkilâtından maalesef hâlâ mahrum bulunmaktayız. 1943 yılında üç ilde denenilen teknik ziraat teşkilâtı kuruluşunda öngörülen prensip ve idealler ile yavaş yavaş geliştirilmiş olsaydı, şimdiye kadar bu konuda pek az eksikimiz kalırdı. Fakat idarî ve politik kararlarla kısa zamanda hemen bütün illerimize yayılan bu teşkilât, tamamlama-

namıyan bir çok noksanları yüzünden, eski ziraat müdürlüklerinin başarı seviyelerini aşamamışlardır.

Modern anlamı ile verimli bir ziraat yayım teşkilâtına duyulan şiddetli ihtiyacı karşılamak üzere 1961 yılında bir kanun tasarısı hazırlanmış, fakat bu safhadan öteye gidilememiştir. 1963 yılında Tarım Bakanlığının yeniden organize edilmesi için başlıyan ilmi çalışmaların böyle bir ziraat yayım teşkilâtına olan lüzumu belirteceğinden şüphe etmemekteyiz.

Tarımcı ileri memleketlerde zirai yayım teşkilâtının verimliliğinde çalışma sistemindeki özelliğin de büyük payı vardır. Tarımsal üretim ve ev ekonomisi ile ilgili konularda hükümetin her türlü hizmetleri yalnız ve yalnız bu teşkilât kanalı ile çiftçilere ulaştırılır; çiftçilerin bu konularda karşılaştıkları problemler de keza bu teşkilât kanalı ile ilgili devlet kurumlarına ve dairelerine iletilir. Çünkü bu teşkilât çiftçinin refah seviyesini artırma genel prensibinden şaşmayan ve bu hali ile de çiftçinin itimadını kazanmış, onunla konuşmasını ve işbirliği yapma yollarını bilen, özel olarak yetiştirilmiş elemanlardan kurulmuştur. Bu teşkilât ziraat işletmelerinin mevcut imkân ve şartlara göre en yüksek geliri sağlama ve bunu devam ettirme yollarını her teşekkülden daha iyi bilir; üretim kollarından birinde kalite ve kantite bakımından yapılması gereken bir değişikliğin şartlarını, bu şartlardan hangilerinin işletme içinden hangilerinin başka kaynaklardan ve ne yollarla sağlanabileceğini en doğru bir şekilde bu teşkilât tâyin edebilir. Başka teşekküllerin işe karışmaları halinde bunların öğütlerindeki çelişmeler yüzünden çiftçi ne yapacağını şaşırır, devlet teşekküllerine ve devlete itimadı sarsılır.

Ziraat yayım teşkilâtını başarıya götüren yollardan biri de, bir çok işleri çiftçilerin kendilerine, onları dernekler halinde organize ederek yaptırmasıdır. Çocukluk ve gençlik çağlarında bizdeki 4—K kulüplerine benzer teşekküllerde zirai yayım elemanları ve arkadaşları ile birlikte çalışmış ve yetişmiş olan çiftçilerin sonradan bu çalışma sistemini devam ettirecekleri şüphesizdir.

Devlet teşekküllerinin çiftçiye doğrudan doğruya yapacakları hizmetlerin (meselâ bir arazi setlemesinin veya bir salgınla mücadelenin) verimliliği ancak çiftçinin işbirliği ile arttırılabilir. Bunu da en kolay olarak zirai yayım teşkilâtı sağlayabilir. Bir araştırmacının, köy şartlarında yapacağı denemeleri bile zirai yayım kanalı ile plânlaması en uygun yol olarak kabul edilmektedir.

Zirai Yayım Teşkilâtının bu görevlerini eksiksiz yapabilmesi içi evvelâ bölgeler çapında, iller kanunundan bağımsız olarak düzenlenmesi gere-

kir. Bu, eleman ve ekipmandan en yüksek derecede faydalanmayı mümkün kılar ki buna memleketimizde zorunluk vardır. Her bölgede, tarımsal özelliğine göre, çeşitli alanlarda ve bu arada hayvansal üretim alanında, yeter sayıda mütehassıs elemanlar, mütehassısı yardımcıları, teknikerler, ilçe zirai yayım ve ev ekonomisi ajanları bulunur. Merkez teşkilâtının çeşitli konularında şubeleri bulunan bir genel müdürlük olması gerekir. Her şube, konusu üzerinde yurd çapında plân ve projeler geliştirebilecek, üretim politikasını tesbit edebilecek ve savunabilecek kapasitede, tecrübeli mütehassıs elmanlardan kurulmalıdır. Hayvansal üretim şubesi, bunların en genişlerinden biri olacaktır.

Tarımla ilgili öteki devlet kurumları ve genel müdürlükler ile araştırma kurumları, çalışmalarını ziraat işletmelerinin gerçek ihtiyaçlarına göre ayarlamak zorunda olduklarından, bunlarla zirai yayım teşkilâtı arasında gerek bölgeler ve gerek genel müdürlükler çapında sıkı bir işbirliği kurulmalıdır. Bunun, belirli zamanlarda tertiplenecek ortak toplantılarda geliştirecek plân ve projelerle sağlanması en verimli yoldur. Zira bu suretle mes'uliyetler belirtilmiş olur. İşbirliğinin diğer bir şartı da zirai yayım teşkilâtı bünyesinde tarımla ilgili öteki alanlarda da (meselâ zirai mücadele, hayvan hastalıkları ve parazitlerle mücadele, toprak muhafaza, sulama, ormanlaştırma gibi alanlarda da) mütehassıs elemanlar bulundurmaktır. Zira çiftçinin bu sahalarda da bilgisini ve ilgisini arttırmak suretiyle işbirliği sağlanabilir. Böylece, aynı zamanda bütün meslekler bir teşkilât içerisinde yanyana, aynı gayeye hizmet edeceklerdir.

3 — Hayvan Sağlığını Koruma:

Hayvansal üretimi etkileyen teknik faktörler arasında hayvan sağlığını korumanın ne kadar önemli olduğu evvelce yeteri kadar açıklanmıştı. Bununla ilgili hizmetleri başarılı bir şekilde yapabilmesi için mevcut teşkilâtı (özellikle serum ve aşı müesseseleri ve bölge teşhis lâboratuvarları ile) genişletmek, gerekli ekipman ve motorlu nakil vasıtaları ile donatmak, Veteriner Hekimlere ve hayvan sağlık memurlarına çalışma şartlarının ağırlığı ile orantılı ödenekler ve diğer imkânlar sağlamak lâzımdır. Bu maksatla yapılacak masraflar her yıl en az on misli bir kazanç sağlanabilecektir. Ayrıca sağlanacak sosyal ve insan sağlığı ile ilgili faydalar para ile ölçülemeyecek kadar büyük olacaktır.

Bundan başka, serbest veteriner hekimlik müessesesinin gelişmesini teşvik edici tedbirlere de önem vermek gerekir. Zira hayvansal üretimin özel işletmelerde güvenle yapılıp gelişmesinde özel veteriner hekimliğin büyük rolü olacaktır.

Veteriner teşkilâtının hayvan sağlığını koruma hizmetlerinde başarısı bir de (öteki tarım hizmetlerinde olduğu üzere) hayvan yetiştiricisinin işbirliğine bağlıdır. Bu maksatla yetiştiricilere salgınlardan korunma, karantina, paraziter hastalıklar hakkında pratik bilgileri ve tehlikesiz aşuların yapılması, dezenfeksiyon, banyo ilaç verme gibi teknik işleri öğretmek lâzımdır. Zira veteriner teşkilâtını ne kadar genişletirsek genişletelim, bütün bu işlerin teşkilât elemanları tarafından bizzat yapılması mümkün olamaz.

İşte bu durum, veteriner hekimliğin de bir ihtisas kolu olarak, yetiştiriciye yukarıda sayılan işleri öğretmek üzere, zirai yayım teşkilâtında yer almasını gerekli kılmaktadır.

4 — Resmî Kurumlar:

Memleketimizde hayvansal üretimle ilgili resmî kurumlardan bir kısmı doğrudan doğruya hayvan ıslâhı ve üretimi yapmakta, bir kısmı da hayvansal üretime yardımcı olarak çalışmaktadırlar.

a) **Hayvan Islâhı ve Üretimi Yapan Kurumlar:** Bu grupta haralar, inekhaneler, merinos çiftliği, aygır ve boğa depoları, aşım istasyonları ve durakları, Devlet Üretme Çiftlikleri, Bölge ve Teknik Ziraat Okulları ile ilk öğretim okulları, zootekni ve tavukçuluk enstitüsü ve istasyonları bulunmaktadır. Şeker Fabrikaları çiftlikleri de, farklı özelliklerine rağmen bu grupta sayılabilirler.

Çeşitli genel müdürlüklere bağlı olan bu kurumlar, birbirlerinden habersiz, belirli bir plâna bağlı olmadan çalışmakta ve, bir evvelki bölümde açıklandığı üzere, memleket hayvancılığına söze değer olumlu bir etki yapmamaktadırlar. Bunlardan özel yetiştiricilere en faydalı olacak şekilde organize edilmeleri gereklidir. Bu maksatla yapılacak çalışmalarda aşağıdaki prensiplerin göz önünde tutulmalarını zorunlu bulmaktayız.

aa) Özel yetiştiriciler veya bunların kuracakları dernekler tarafından yapılabilecek işleri yapmakta olan resmî kurumları kapatmak lâzımdır. Böylelikle sade devlet fuzuli olarak taşıdığı yüklerden kurtulmuş olmayacak, aynı zamanda özel yetiştiricilik müessesesi de arzulanan gelişmeye ulaşacaktır. Bu tipteki resmî kurumların başında aygır ve boğa depoları, aşım durakları gelmektedir. Devlet aygır ve boğalarının uygun şartları bulunan özel yetiştiricilere devredilip, zirai yayım teşkilâtı zootekni mütehassıslarının ve veteriner hekimlerinin kontrolleri ve teknik yardımları ile belirli nizamlara göre çalıştırılmaları, şimdikine nazaran çok daha

verimli sonuçlar sağlayacaktır. Sun'i tohumlama istasyonlarının da özel yetiştirici derneklerine devredilmeleri, ileri memleketlerin seviyelerine yaklaşmamızı kolaylaştıracaktır.

Başka maksatlarla kurulmuş resmî kurumlara yamayan tavukçuluk işletmelerinden önemli bir kısmının kaldırılmasını da mümkün ve zorunlu görmekteyiz.

bb) Geri kalan resmi kurumları ikiye ayırmalı, bunlardan bir kısmını hayvansal üretimin (bakım - idare, besleme ve ıslah metodları gibi) çeşitli konularında araştırma yapmakla, öteki kısmını da araştırma sonuçlarına göre bölgeler için tesbit edilen en uygun hayvan tiplerini, zirai yayım teşkilâtı kanalı ile işbirliği yapacakları özel yetiştiricilerle birlikte yetiştirip üretme işleri ile görevlendirmelidir. Unutmamak lâzımdır ki yeni hayvan tiplerinin meydana getirmeleri ve üretilmeleri, özel yetiştiricilerin işbirliği sağlanmadan mümkün olamaz. Zira bu maksatlar için, herhangi bir devlet işletmesinde barındırılmayacak kadar geniş hayvan popülasyonlarına ihtiyaç olduğu gibi, seleksiyonun da özel yetiştirici şartlarında yapılması gerekir. Bu kısımdaki resmî kurumlar, aynı zamanda işbirliği yaptıkları işletmelerin hayvansal ürünlerini değerlendirme ve onlarla birlikte kooperatifler kurma gibi faaliyetlerde de bulunmalıdırlar.

Araştırma ile görevlendirilecek kurumları Tarım Bakanlığının araştırma organizasyonuna, üretimle görevlendirilecek kurumları da Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlamak en doğru yol olarak belirmektedir. Öğretim kurumlarındaki hayvancılık işletmelerini esas itibarıyla, hayvansal üretimin teknik ve ekonomik safhalarını gerek söz konusu okulun öğrencilerine ve gerek, Teknik Ziraat Teşilâtı ile işbirliği yaparak, özel yetiştiricilere ve hayvan bakıcısı olarak çalışacak işçilere öğretmek amacına tahsis etmelidir. Şeker Fabrikaları Çiftlikleri, bu organizasyonda resmî kurumlarla işbirliği yapan özel veya yarı resmî damızlık yetiştirici kurumları olarak yer alabilirler.

Resmî kurumlarla ilgili olarak özellikle belirtmek isteriz ki, anlatılan hizmetler, prensip olarak, halen mevcut kurumlara yaptırmalı; yeni kurumlar gerekiyorsa, bunlar için yeniden arazi satın alınmamalı, mevcut devlet arazilerinden faydalanmalıdırlar.

b) Hayvansal Üretime Yardımcı Kurumlar: Bu grupta hayvansal ürünleri değerlendiren kurumlarla Türkiye Yem Sanayii A. Ş. bulunmaktadır. Hayvancılığımıza olan etkilerinin olumluluğunu arttırmak için bu kurumların özel yetiştiricilerle ortaklaşa bir çalışma sistemini benimse-

meleri gerektiği evvelce ilgili bölümde tartışılmıştı. Yem Sanayii A. Ş. nin bazı fabrikalarını özel sektörün ortaklığı ile kurması, bu yönde atılmış doğru bir adım olmakla beraber, bu ortakların gerçek hayvan yetiştiricileri olmaları halinde daha verimli sonuçların elde edileceğine inanmak lâzımdır. Hayvan yetiştiricilerini kooperatifleştirme çalışmalarına bu inancın büyük yardımı olacaktır. Yeni kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumunun kuruluş kanununda ön görülen bu prensibin Türkiye Yapağı ve Tiftik A. Ş. ile Et ve Balık Kurumu tarafında da biran önce benimsenmesini ve gerekirse mevzuatlarında buna uygun değişikliklerin yapılmasını lüzumlu bulmaktayız.

Son zamanlarda Türkiye Yapağı ve Tiftik A. Ş. nin şimdiye kadarki olumsuz çalışması ile yapmış olduğu zararlar yüzünden tasviye edilmesini isteyenlere rastlanmaktadır. Bizce şirketin sade hayvan yetiştiriciliği ile ilgili yatırımlarını ve faaliyetlerini tasviye etmeli, fakat özel yetiştiricilerin yapağı ve tiftik ürünlerini değerlendirme faaliyetini evvelce açıkladığımız şekilde düzenliyerek devam ettirmelidir. Bu takdirde görülecek hizmetler, daha kolay yetiştirilebilen ve daha ucuz çalıştırılabilen elemanlar (yapağı eksperleri) tarafından yapılabileceğinden, hem halen bu şirket tarafından istihdam edilen bir çok Veteriner Hekimin kendi mesleklerine dönmeleri ve böylece memleket hayvancılığına daha yararlı konularda çalışmalarını mümkün olacak, hem de şirketin personel masrafları azalacaktır.

Et gibi tarımsal bir ürünü değerlendirme durumunda olan Et ve Balık Kurumunun da artık Tarım Bakanlığının murakabesi altına alınarak et üretimini teşvik edici bir sistemle çalıştırılması zamanı gelmiştir, kanaatındayız.

Hayvansal ürünleri değerlendirmekle görevli bu üç kurumun Tarım Bakanlığında bir bütün teşkil edecek şekilde organize edilmelerinde büyük faydalar vardır. Gerçekten bu kurumların faaliyetleri çokluk birbirine zıt yönlerde dir. Meselâ bir bölgede Et ve Balık Kurumunun et sığırcılığını teşvik edici çalışmaları, Süt Endüstrisi Kurumunun faaliyetlerini baltalayabilir. Merinos yapağısı üretiminin teşvik edildiği yerlerde Et ve Balık Kurumu Merinos koyunu etini değerlendirici bir faaliyette bulunmazsa, yapağı ve Tiftik Şirketi başarılı olamaz. Söz konusu kurumların bu gibi gelişmelere meydan vermiyecek şekilde çalışmaları, Tarım Bakanlığı Müsteşar Muavinlerinden birinin başkanlığında bu kurumlarla Ziraî Yayım Genel Müdürlüğü temsilcilerinden kurulu daimi bir konsey tarafından düzenlenebilir.

Ö Z E T V E S O N U Ç L A R

Bu çalışma, hayvancılığımızın bugünkü durumunu ve problemlerini Türk toplumuna bir defa da Ziraatçı açısından göstermek, aynı zamanda da hayvansal üretim konusunda Ziraatçılara düşen ödevleri belirtmek amacı ile yapılmış olup genel ve özel olmak üzere iki ana bölümden teşekkül etmektedir. Genel bölümde hayvancılığın ulusal ekonomideki ve Ziraat işletmesindeki yeri ve önemi genel hatları ile açıklanmış; özel bölümde ise hayvansal üretime etki yapan ekonomik, teknik ve idari faktörler incelenmiştir. Varılan sonuçlardan en önemlileri aşağıda, izlenen sıraya uyularak özetlenmişlerdir.

GENEL BÖLÜM:

1 — Hayvancılık, halkın gereği gibi beslenebilmesi için çok lüzumlu hayvansal yiyeceklerin kaynağıdır. Memleketimizde insan başına harcanan hayvansal yiyeceklerin miktarı normal bir beslenme için gerekli olanın yarısından azdır. Eğer memleketimizde halk sağlığı ve eğitim seviyelerini yükseltmek, bedeni ve fikri çalışanların iş güçlerini arttırmak istiyorsak halkımızın daha fazla hayvansal yiyecek almalarını sağlamak zorundayız. Bu, hayvansal yiyeceklerin üretimini arttırmak problemiyle paraleldir.

2 — Sayıca yüksek bir hayvan popülasyonuna sahip bulunduğumuz halde, her çeşit hayvansal ürün bakımından genel üretim seviyemiz çok düşüktür. Bunun sebebi hayvanlarımızın teker teker düşük verimli olmaları veya kapasitelerinin çok altında verim vermeleridir. Neticede hayvan ürünlerimizin değeri, bütün tarım ürünlerinin değerine nazaran ancak %31 oranındadır. Halbuki ileri memleketlerde bu oran %87 ye kadar yükselmektedir. Bu, bitkisel ürünlerin büyük bir kısım itibariyle, daha değerli olan hayvansal ürünlere çevrilmeleri suretiyle sağlanmaktadır.

3 — Hayvansal ürünlerden 1960 yılında 174 milyon liralık döviz sağlanmıştır. Bunun 69 milyonu tiftik ve yapağıdandır. Canlı hayvan ihracatımız yıldan yıla artmaktadır. Bunun yerine kesilmiş hayvan ihraç etmeye ve yumurta, tavuk eti ve süt mamüllerinin ihracına da çalışılmalıdır.

4 — Hayvansal üretim bir çok endüstri kollarının gelişmelerine olumlu etki yapar. Şimdiki hayvansal üretimimiz ile mevcudun dört misline kadar kapasitede endüstriyi besleyebilecek seviyededir. Hayvansal üretimin gelişmesi bunun için lüzumlu bir çok malzeme, alet, yem ve ilaç endüstrilerinin, ayrıca da ticaret ve taşıma sektörlerinin gelişmelerine ve böylece

sade ekonomik değil, aynı zamanda sosyal kalkınmamıza da büyük ölçüde yardım edecektir. Hayvancılık genel olarak fazla iş isteyen tarım sektörlerinden biri olmakla da memleketimiz için özel bir önem taşır.

5 — Hayvansal üretim ziraat işletmesindeki tarımsal üretim faaliyetlerinden biridir ve memleketimizdeki Ziraat işletmelerinin %60'ında yapılmaktadır. Memleketimizde Ziraat işletmelerinin hayvansal üretime mevcut şart ve imkânlarla uygun bir genişlikte yer vermeleri ve bu şart ve imkânları arttırmaya çalışmaları, birçok sebeplerden faydalıdır.

ÖZEL BÖLÜM:

I — Ekonomik Faktörler:

1 — Hayvansal üretimi etkileyen ekonomik faktörler arasında fiyat başta gelir. Hayvansal ürünlere nark yoluyla fiyat tesbiti, özellikle yüksek kalitede üretim yapmayı ve bunun dolaylı ve dolaysız memlekete sağlıya-çağı birçok faydaları engellemektedir. Hayvansal ürünlere ait fiyatların da arz ve talebe göre teşekkül etmesi halinde düşük kaliteli ürünlerin fiyatlarında söze değer devamlı bir yükselme olmayacağından, tüketim seviyemizde bu yüzden bir gerileme tahmin edilmemektedir. Ancak serbest fiyat sisteminin sağlayacağı faydaları gerçekleştirebilmek için ürünlerin belirli ve başlangıçta uygulaması kolay standartlara göre satılması lüzumlu görülmektedir.

2 — Fiyatın serbest olması rekabeti teşvik edeceğinden, en iyi ürünü en ucuza mal edenler kazanacaklardır. Bunun yollarını üreticiye öğretmek Ziraat teşkilâtımıza düşer. Bu maksatla:

a) Hangi bölgelerimizde hangi işletmelerin en ucuz hayvansal üretim yapmağa elverişli olduklarını,

b) Bu işletmelerin hangi tür ve ırktan ve miktalarda hayvan yetiştirmeleri gerektiğini,

c) Hangi yem maddelerinin işletmede elde edilip hangilerinin satın alınmasını, ne tip ahırlarda, ne şekilde bir bakım ve idare sistemi güdüleceğini etüt etmek ve bunların sonuçlarına göre özel yetiştiricileri aydınlatmak lüzumdur.

Görülüyor ki işin mahiyeti Ziraat işletmesi hakkında tam bilgiye sahip Zooteknistler kullanmayı gerektirmektedir.

3 — Tüketici tarafından ödenen fiyatın mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının üretici eline geçmesini sağlamalıdır. Bu, ancak kooperatifleş-

me ile olur .Çiftçi ile ilgili bütün (amme ve iktisadi) Devlet kurumlarının çiftçiyi zirai kooperatifler kurmağa teşvik edici şekilde faaliyetler göstermeleri gerekir. Bu kurumların başarı derecelerini tâyinde en önmlü ölçü, bu yoldaki çalışmaları olmalıdır.

4 — Kredinin hacmi ve özellikle tevzi ve kontrol sistemi hayvansal üretimi teşvik edici olmaktan uzaktır. Zirai kredinin esas gayesi, Ziraat işletmelerinin tüm olarak gelirlerini ve dolayısıyla refah seviyelerini yükseltmek olduğuna göre, bu krediyi tarımın çeşitli kollarına (meselâ yoncalık ve meyvelik tesisine, tavukçuluğa veya hayvancılığa) değil, tüm olarak işletmeye tahsis etmeli ve bunun alınması gayesi için kullanılıp kullanılmadığını denetlemelidir. Bu, ancak Ziraat teşkilâtımızın başarabileceği bir iştir. T. C. Ziraat Bankasının orta vadeli donatım ve uzun vadeli tesis kredilerinin en az şimdikininki iki misline çıkarması lüzumludur.

II — Teknik Faktörler:

1 — Hayvansal üretimde yem problemi, yemin üretilmesi, muhafazası ve rasyonel kullanılması ile ilgili olarak tartışılmalıdır.

a) Yem maddelerinin üretiminde maliyeti düşük ve hayvanlara yararlığı fazla olan yemler üzerinde durmalıdır. Mer'a bunların başında gelir. Memleketimizin tarımsal ürünlere olan ihtiyaçlarını mevcut topraklarımızdan karşılamak durumunda olduğumuza göre, topraklarımızı en ekonomik şekilde kullanmak zorundayız. Bu sebeple mer'a sahasının arttırılmasından ziyade, mevcut mer'aların ıslâh edilmelerine, özel işletmelerin düşük kaliteli tarla arazilerinden bir kısmını sun'î çayır yetiştirmeye ayrılmasına, şimdiki nadasın hiç olmazsa onda birinde yıllık baklagil otları yetiştirmeye, münavebeli ve sulu ziraat yapan işletmelerde yem bitkilerine gerekli hacimde yer verilmesine çalışılmalıdır. Et ve Balık Kurumu tesislerinin tam kapasite ile çalıştırılarak et ve balık unu üretimini arttırmak lâzımdır.

Mer'alarımız orta malı olarak kaldıkça ıslâh edilmeleri zordur. Topraf reformu prensiplerine göre aile işletmelerinin kurulmalarını ve buna şimdiki köy mer'alarının da katılmalarını lüzumlu görmekteyiz. Ancak bu uygulanıncaya kadar mer'alarımızın daha fazla tahrip edilmelerini önleyici mevzuata acele ihtiyaç vardır.

b) İstihsal edilen yemlerin toplanma ve muhafazasında vuku bulan zararları giderici teknik tedbirlerin ve bu arada yeşil silonun çiftçiye öğretilmesi çok önemlidir.

c) Rasyonel yemlemenin şartları geniş ölçüde araştırma ve öğretim ile gerçekleştirilebilir. Hayvanlarımızın besin maddeleri ihtiyaçlarını ve yem maddelerimizin besin değerlerini araştırmak, çiftçiye hayvanlarını verimlerine göre yemlemenin önemini, tedarik edebilecekleri yem kadar hayvan beslemelerini ve yemden faydalanma kabiliyeti yüksek hayvanların seçilip üretilmelerini öğretmek gerekir.

2 — Çiftçiye sürü verimini ve hayvanların sağlığını etkileyen ve daha çok iş gücüne dayanan, para sarfını gerektirmeyen bakım ve idare usullerini öğretmek lâzımdır.

3 — Hayvanlarımızın sağlığını koruma faaliyetinin verimliliği için Veteriner hekim sayısını arttırmak ve mevcut Veteriner hekimleri çeşitli hayvan hastalıkları ile mücadele işlerinde çalıştırmak lâzımdır.

4 — Devlet Hayvan Yetiştirme Müesseselerinde Yetiştirilen Damızlık hayvanlar sayı ve kitle bakımından memleket ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktırlar. Bu sebeple Devlet müesseselerinin hayvan yetiştirme faaliyetlerini islah etmek ve esas itibarıyla özel damızlık işletmelerin gelişmelerini sağlamak gerekir. Bu müesseseler özel yetiştiricilerle işbirliği yaparak memleketin çeşitli tabiat ve iktisat şartlarında en verimli olacak damızlıkların yetiştirilmelerine çalışmalıdırlar. Memleket içinde bu maksat için elverişli damızlık hayvanlar bulunduğu ve bunlardan faydalanma imkânları sağlanmadığı halde, dış memleketlerden damızlık ithalini lüzumsuz bir israf olarak kabul etmekteyiz. Şimdiye kadar Devlet damızlıklarıyla yapılan melezlemelerde uygulanan sistem (çevirme melezlemesi) de memleket şartlarına uygun değildir. Kombinasyon melezlemesi usulünden geniş ölçüde faydalanmak en doğru yoldur. Bir çok hallerde sade seleksiyonla daha önemli verim artışları sağlanabileceği halde, sırf eleman, bilgi ve organizasyon eksikliği yüzünden bu imkândan faydalanılamamaktadır.

III — Organizasyon:

1 — Özel yetiştirici organizasyonları (dernekler, birlikler ve kooperatifler) kurulmadan hayvancılığımızın gelişmesini bekleyemeyiz.

2 — Devlet organizasyonu, hayvancılığın geliştirilmesinde Devlete düşen hizmetleri eksiksiz yapacak nitelikte olmalıdır. Bu hizmetler: a) Araştırma, b) Eğitim ve yayım, c) Hayvan sağlığını koruma ve d) Resmî kurumların hizmetlerinden ibarettir.

a) **Araştırma:** Memleket şartlarında uygulanabilecek hayvansal üretim metodlarını araştırmak gayesiyle kurulmuş müesseselerin eleman ve

ekipman ihtiyaçlarının giderilmelerine, özellikle bunların koordine edilmelerine lüzum vardır.

b) Öğretim ve Yayım: Hayvansal üretim faaliyetinin ziraat işletmelerinde umumi geliri arttıracak şekilde düzenlenip yürütülmesi için gerekli öğretim ve yayım hizmetleri, öteki tarımsal üretimler için gerekli öğretim ve yayım hizmetleri ile birlikte, bir kül olarak ele alınmalıdır. Bu iş için memleket çapında verimli, geniş bir zirai yayım teşkilâtına lüzum vardır. Bu teşkilât Tarım Bakanlığında bir Umum Müdürlük seviyesinde. İller Kanunundan müstakil, tarımın çeşitli konularında yeteri kadar müte-hassıs ve yardımcı elemanlarla tarım ve ev ekonomisi ajanlarından kurulu olmalıdır. Bu teşkilât aynı zamanda çiftçiye iletilecek her türlü hizmetleri kanalize etmekle görevlendirilmeli, böylece çeşitli organizasyonların farklı olabilecek fikir ve tavsiyeleri ile çiftçinin şaşkırtılıp Devlete itimadının sarsılmasını önlemelidir.

c) Hayvan Sağlığını Koruma: Bununla görevli şimdiki veteriner teşkilâtını eleman, laboratuvar, ekipman ve motorlu vasıtalarla kuvvetlendirmeli, ayrıca serbest veterinerlik müessesesinin gelişmesini teşvik etmelidir. Bu teşkilâtın başarısını arttırabilmesi için çiftçinin işbirliğini sağlamak üzere onu hayvan sağlığını koruma ile ilgili bazı işleri bizzat yapabilecek seviyeye ulaştırmalıdır. Bu iş, zirai yayım teşkilâtı tarafından ve bu teşkilâta görev alacak Veteriner Hekimlerce yapılmalıdır.

d) Resmî Kurumlar: Bunların bir kısmı hayvan ıslâhı ve üretimi yapan, bir kısmı da hayvansal üretime yardım eden kurumlardır.

aa) Hayvan ıslâhı ve üretimi yapan resmî kurumlardan özel yetiştiriciler veya bunların kuracakları dernek ve birliklerce yapılabilecek işleri yapmakta olanlar, meselâ aygır ve boğa depoları ile aşım durakları ve hat-tâ sun'î tohumlama istasyonları kaldırılmalı, bir kısmını araştırma yapmakla, geri kalanlardan bir kısmının da özel yetiştiricilerle birlikte memleket şartlarına uygun nitelikte damızlık hayvanlar yetiştirip üretmekle görevlendirmelidir.

bb) Hayvansal üretime yardımcı olan resmî kurumlar, Yem Sanayii ile Et ve Balık Kurumu, Yapağı ve Tiftik A. Ş. ve Türkiye Süt Endüstrisi Kurumudur. Bunların daima özel yetiştirici ile ortak çalışmaları, onları kooperatif kurmağa teşvik edici bir çalışma sistemini benimsemeleri gerekir. Faaliyetlerinde herhangi bir gelişmeyi önlemek maksadı ile bu kurumların hepsini Tarım Bakanlığının kontrolü altına almak ve çalışma plânlarını ahenkli bir şekilde düzenlemek lüzumu belirmiştir.

7

Son söz olarak belirtmek isteriz ki Türkiye'de hayvansal üretim problemlerinin ziraat işletmelerinde umumi geliri ve refah seviyesini artırma problemlerinden ayrı olarak çözümlerine imkân yoktur. Ziraat işletmesini bir küll olarak ele almak ve hayvansal üretimle umumi gelirlerini şimdikine nazaran daha fazla artırma şart ve imkânlarına sahip işletmelerden başlayarak konunun gerçekleşmesine çalışmak zorundayız. Tarımla ve özellikle hayvansal üretimle doğrudan doğruya veya detaylı olarak ilgili bütün Devlet organizasyonu ve bunların çalışma plânları bu gerçeğe göre düzenlenmelidir.

LİTERATÜR

- 1) Arıtürk, E. 1956. Türkiye atçılığının bugünkü durumu, meseleleri ve yerli atlarımızın morfolojik vasıfları üzerinde araştırmalar. A. Ü. Veteriner Fak. yayın No. 86/46.
- 2) Bıyıkoğlu, A.K. 1957. Türkiye Devlet müesseselerinde yetiştirilen saf ve muhtelif kan dereceli esmer sığırların yetiştirme, vücut yapılışı ve çeşitli verimleri üzerine araştırmalar. A. Ü. Ziraat Fakültesine sunulan doktora tezi, basılmamış.
- 3) D. P. T. 1962. 1963 - 1967 Plâni hazırlık çalışmaları. Hayvancılık.
- 4) Duckworth, C. U. 1953. Türkiye'de hayvan hastalıkları üzerinde araştırma. Teksir edilmiş rapor.
- 5) Düzgüneş, O. 1957. Hayvan Islâhında Genotip ve yemlemenin önemi. Ziraat Dergisi, sayı : 156.
- 6) Düzgüneş, O. 1962. Hayvanî istihsalimizle ilgili problemler ve bunların çözümünde ziraatçının rolü. Ziraat Dergisi. Özel sayı : 223 - 226.
- 7) Düzgüneş, O. 1963. The actual problems of Animal production. Bari, Yüksek Ziraat Etüdler merkezinde verilen ders teksiri.
- 8) Düzgüneş, O. 1963. Memleketimizde yeni tip koyunlar Çiftlik Dergisi ; cilt : 3, sayı : 35.
- 9) Evren, C. 1960. Merinos sun'î tohumlaması ve neticeleri, Türkiye Koyuncular Gazetesi, yıl : 3, sayı : 42.
- 10) Goodbary, W. A. 1955. Türkiye hayvancılığı hakkında nihaî rapor. Teksir.
- 11) Kendir, H. S. 1963 Karacabey Harası Sığırlarında süt verimi için yaş düzeltme katsayıları, tekrarlama ve kalıtım derecelerinin hesaplanması ve süt yönünde seleksiyon imkânları. A. Ü. Veteriner Fakültesi Zootekni bilim dalı için sunulan doçentlik tezi. Basılmamış.
- 12) Kitapçı, A. 1963. Ziraat Bankası 100 yaşında. Cumhuriyet Gazetesi, 20 Kasım 1963.
- 13) Kutsal, A. 1960. Akralalık ve kanyakınlığı konuları ve Türkiye Arıkan - Arap atlarında akralalık ve kanyakınlığı dereceleri üzerinde araştırmalar. Lalahan Zootekni Araştırma Enstitüsü yayını No : 1.
- 14) Öncü, C. 1962. The situation of hides and skins and manufacture of leather in Turkey. Year Book of the Faculty of Agriculture, Ankara.

- 15) Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği. 1961. Hayvancılığın kalkındırılması hakkındaki önemli raporların özetleri. (1924 - 1961). Ankara.
- 16) Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği. 1962. Türkiye Hayvancılığının kalkındırılması semineri. Tebliđler. M. Emirođlu, H. Düđenciođlu, O. Düzgüneş, Z. Mađdenli, M. Mimiođlu, D. Okdemir.
- 17) Veteriner Fakültesi, A. Ü. 1962. Ekonomik kalkınmamızda hayvancılık. Veteriner Fak. yayını No. 150/88.
- 18) Yarkin, İ. ve R. Sönmez. 1962. Hayvancılık organizasyonları. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fak. yayın No. 20/4.
- 19) Zootekni Derneği, A. Ü. Ziraat Fakültesi. 1960. Hayvan ıslâhı ve yetiştiriciliği (Zootekni) sahasında çalışacak elemanların yetiştirilmesi. Zootekni Dergisi, 1960.
- 20) Zootekni Derneği, A. Ü. Ziraat Fakültesi, 1961. 1) Türkiye hayvancılığına verilmesi gereken yönler ; 2) Memleket hayvancılığının geliştirmesinde ziraatçilerin rolü ; 3) Memleket hayvancılığının gelişme şart ve imkânları. Zootekni Bülteni, 1961.